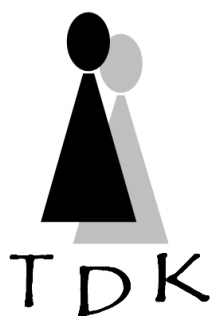

Törekvő partner vagy Bunga Republic?

Olaszország megítélése Berlusconi ténykedésének tükrében

Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Konzulens: Kardosné dr. Kaponyi Erzsébet

Dalkó Kata

Társadalomtudományi Kar

MA

Nemzetközi tanulmányok

II.

2012. június 23.

A BCE Közgáz Campus Tudományos Diákköri Konferenciáját a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0023 azonosítójú “A tudományos képzés műhelyeinek átfogó fejlesztése a Budapesti Corvinus Egyetemen” című projektje támogatja.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	4
1.1 A TÉMAVÁLASZTÁS INDÍTTATÁSA.....	4
1.2 MÓDSZERTAN – AVAGY HOGYAN KÉSZÜLT EZ A DOLGOZAT?	5
2. AZ ELSŐ KÖZTÁRSASÁG KÖVETŐ KÜLPOLITIKÁJA A HIDEGHÁBORÚ ÉVEIBEN.....	7
3. „OLASZORSZÁG LÉTEZIK ÉS SZÁMÍT”, AVAGY AZ OLASZ KÜLPOLITIKA JELLEMZŐ VONÁSAI A 2000-ES ÉVEKBEN ..	9
3.1 AZ OLASZ KÜLPOLITIKA FŐBB PROBLÉMÁI, A BILATERALIZMUS ÉS A MULTILATERALIZMUS KIHÍVÁSAI	10
3.2 AZ OLASZ KÜLPOLITIKA HÁROM FŐ SZÍNTERÉN TAPASZTALHATÓ HITELVESZTÉS A KORMÁNYVÁLTÁSOK TÜKRÉBEN.....	14
3.2.1 AZ AMERIKAI-EURÓPAI HINTAPOLITIKA: SÚLYPONTELTOLÓDÁS VAGY ELTÉRŐ PRIORITÁSOK?	15
3.2.2. ELTÉRŐ ÁLLÁSPONTOK A MEDITERRÁNEUMBAN	22
4. AZ APOLITIKUS POLITIKUS SAJÁTOS POLITIKAI TEVÉKENYSÉGÉNEK NEMZETKÖZI VISSZHANGJA	30
4.1 A KÜLPOLITIKA PERSZONALIZÁCIÓJA.....	30
4.2 ALKALMATLAN OLASZORSZÁG VEZETÉSÉRE?	33
4.2.1 AZ ÖSSZEFÉRHETETLENSÉG ELEMEI	34
4.2.2 POPULIZMUS ÉS VALÓSÁG	37
5. ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK	41
IRODALOMJEGYZÉK	43

Ábrák és képek jegyzéke

1. ábra: 2010. január 1. és 2011. december 31. között érvényes százalékos költségmegosztás a teljes NATO-költségvetés (100%) arányában.	12
2. ábra: Olasz jelenlét az ENSZ és az Európai Bizottság legfontosabb pozícióiban.	13
3. ábra: Lampedusa szigete.....	27
1. kép: Berlusconi és Kadhafi egy találkozásuk alkalmával.	28
2. kép: Berlusconi és Bush a Fehér Házban.	31
3. kép: Berlusconi kísérőlevele az olasz válságkezelési tervéhez..	32
4. ábra: A sajtószabadság mértékének térképe Európában (2005)..	36
5. ábra: Berlusconi állandó kampánya a második Berlusconi-kormány idején..	39

1. Bevezetés

1.1 A témaválasztás indíttatása

A 2011-es év földindulásszerű változásokat hozott a Mediterrán térségben, legyen szó akár az észak-afrikai országokról, akár az Európai Unió déli területeiről. A fejlett nyugaton a kialakult gazdasági válság belpolitikai változásokba torkollott, sorra távoztak a kormányok Görögországtól egészen Spanyolországig. A sorból a SILVIO BERLUSCONI vezette Olaszország sem maradhatott ki. Olyannyira így van ez, hogy mára már sokan a gazdasági szempontból problémás *PIGS-országok* betűszót még egy „I” betűvel kiegészítenék arra utalva, hogy a világ nyolcadik legnagyobb gazdasága is az europa periferiára sodródott – de valóban ennyire súlyos a helyzet? Jelenleg úgy tűnik, hogy a négy kormányt megélt *berlusconizmus* véget ért, és sok éve először egy politikai konszenzussal létrehozott szakértői kormány próbálja ismét visszajuttatni Olaszországot az eurocentumba, oda, ahová alapító tagként tartoznia kellene.

Kérdéses ugyanakkor, hogy csupán gazdasági válságról van-e szó: ugyanis a korábban a teljes nemzetközi közösségben, az Európai Unióban és az euro-mediterrán szubregionális térségben is vezető szerepre törekvő olasz állam nemzetközi politikai súlya érezhetően elmarad annak gazdasági szerepétől, s ezt nem csak az olasz, de külföldi szakértők is nagy aggodalommal, érdeklődéssel figyelik. Különböző magyarázatok születnek arra nézve, hogy ez az állapot milyen körülmények hatására alakult ki, illetve hogy milyen összefüggésben állt mindez az olasz kormányfő, majd később Olaszország hitelvesztésével. Tény ugyanis, hogy a dolgozatom címében is megjelenő új társasjáték nevét a BERLUSCONI által felépített imázs ihlette.¹ A következő oldalakon a vállalkozó-miniszterelnök leköszönéséig vezető utat vizsgálom a 2000-es évek olasz ténykedésén, külpolitikáján keresztül, kiemelve azokat a mozzanatok, amelyek sarokkövei lehetnek a fokozatos világpolitikai súlyvesztés folyamatának.

Dolgozatom hipotézise az, hogy SILVIO BERLUSCONI személyisége és a korábbiakhoz képest újszerű külpolitikája nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Olaszországot partnerei sokszor nem tekintik megbízható szövetségesnek, ugyanakkor igyekszem megvilágítani a politikai váltógazdaságból fakadó, BERLUSCONIVAL inkább csak közvetett kapcsolatban álló stratégiai problémákat is.

¹ <http://www.italianissimissima.hu/berlusconi-ihlette-tarsasjatek>, [2012-03-24]

1.2 Módszertan – avagy hogyan készült ez a dolgozat?

Habár a dolgozathoz kapcsolódó kutatás során elsősorban szekunder források elemzését és összevetését végeztem el, mégis több külpolitikai jelentés, beszéd és szerződés feldolgozása volt szükséges ahhoz, hogy a témát minél részletesebben, a lehető legtöbb aspektus bevonásával tudjam bemutatni. Ezen primer dokumentumok közül kiemelkednek egyes olasz politikai kutatóintézetek, többek között az *Istituto Affari Esteri*, az *Istituto per gli Studi di Politica Internazionale*² és az olasz külügyminisztérium átfogó elemzései, stratégiai tervezetei, valamint bizonyos nemzetközi országjelentések a *The Economist Intelligence Unit*, a *Freedom House* vagy a *Human Right Watch* tollából. A líbiai kapcsolat bemutatásában ezen felül segítségemre volt még a két ország között 2008-ban aláírt Barátsági, Partnerségi és Együttműködési Szerződés szövege, illetve más kontextusban felhasználtam az olasz alkotmány 11. pontját is.

A másodlagos források között a legjelentősebb arányt az angolszász szakirodalom képviseli: számos Olaszországhoz, illetve BERLUSCONIhoz kapcsolódó elemzést használtam fel a *Modern Italy*, a *European Integration*, a *Foreign Affairs*, a *Journal of Common Market Studies*, a *Contemporary Politics*, valamint a *European Journal of Political Research* című szakfolyóiratokból, illetve feldolgoztam több monográfiát, amelyek PAUL GINSBORTól vagy a GUNDLE-PARKER szerkesztőpárostól származnak. Ugyanakkor BERLUSCONI hazai és nemzetközi megítélésének bemutatásakor be kellett vonnom a legnagyobb példányszámú olasz napilapok (*La Repubblica*; *Corriere della Sera*; *La Stampa*) cikkeit, illetve olyan, nemzetközi szinten is olvasott angolszász sajtótermékeket, mint a *The Economist*, a *The Guardian* vagy a *Time*.

Mindemellett azonban nem feledkezhetünk meg az Olaszországgal foglalkozó magyar szakértőkről sem. HORVÁTH JENŐ tanulmányaira főként a történelmi előzmények bemutatásakor hivatkozom, MOLNÁR ANNA tavaly megjelent, Olaszország történetét tárgyaló monográfiája, PhD-dolgozata és a Külügyi Szemlében fellelhető tanulmányai pedig az egész dolgozatot végigkísérik. PANKOVITS JÓZSEF elemzései elengedhetetlenek az olasz belpolitika útvesztőiben való eligazodásban, ANDREIDES GÁBOR munkái pedig elsősorban az olasz nemzeti érdekek megértésében voltak segítségemre.

A felsorolt művek ismeretének birtokában tehát a rövid történeti bevezető után megkísérlem érzékeltetni az olasz külpolitika általános, stratégiai dilemmáit, majd áttérek az

² Az olasz Külügyi Intézet és a Nemzetközi Politikai Tanulmányok Intézete.

olasz külpolitika három fő területén az egyes kormányok tevékenységére, bemutatva az azok közötti súlyponteltolódásokat; mindezek után pedig arra koncentrálok, hogy a BERLUSCONI-val szemben felmerülő, több területet érintő kritikák hogyan befolyásolták az Itáliáról kialakított nemzetközi vélekedést, ugyanis az esszém vezérfonala mindvégig Olaszország nemzetközi hitelességének kérdése marad.

2. Az első köztársaság követő külpolitikája a hidegháború éveiben

A világháborút követő évek politikai életének meghatározó tényezői az antifasiszta pártok voltak, ugyanis Olaszország deklarált célja volt, hogy elforduljanak BENITO MUSSOLINI által teremtett hagyományoktól.³ A pluralizmus legfőbb jelének talán az arányos választási rendszer következtében hatalmon lévő nyolc pártot tekinthetjük: ezek a Kereszténydemokrata Párt – *Democrazia Cristiana* (DC) és koalíciós partnerei, az Olasz Republikánus Párt – *Partito Repubblicano Italiano* (PRI), valamint az Olasz Liberális Párt – *Partito Liberale Italiano* (PLI), az Olasz Szociáldemokrata Párt – *Partito Socialista Democratico Italiano* (PSDI), Olasz Szocialista Párt – *Partito Socialista Italiano* (PSI), továbbá az ellenzék soraiban helyet foglaló Radikális Párt – *Partito Radicale*, az Olasz Kommunista Párt – *Partito Comunista Italiano* (PCI) és az Olasz Szociális Mozgalom – *Movimento Sociale Italiano* (MSI). A két táborból ugyanakkor kiemelkedik a Kereszténydemokrata és a Kommunista Párt; ezek szembenállása, illetve az OKP ellensúlyozásának igénye és nemzetközi szintű elfogadtatása határozta meg a belpolitikai életet több mint négy évtizeden keresztül.⁴

Gyökeres változást hozott ebben a rivalizálásban az 1976-ban kezdődő eurokommunizmus korszaka, ugyanis ettől fogva a vezető Kereszténydemokrata Párt az OKP külső támogatását élvezte, különösen az európai integráció mélyítésének területén, amelynek egyik kulcsfigurája, ALTIERO SPINELLI maga is a Kommunista Párt tagja volt. Az integrációhoz és más nemzetközi szervezetekhez (ENSZ, NATO) való csatlakozás egyébként is prioritást élvezett az első köztársaság külpolitikájában, ugyanis ezeken a tömörüléseken keresztül látták megvalósíthatónak az olasz nemzeti szuverenitás mielőbbi helyreállítását, illetve a nemzetközi szintű intézményes összefogást tartották az államok közötti egyenjogúság zálogának.⁵ Amint látjuk, az olasz külpolitika ma is jelenlévő két pillére – a transzatlanti és az európai –, már ebben az időszakban aktivizálódtak. Olaszország esetében azonban nem beszélhetünk markáns Európa-politikáról: ⁶ támogatták az európai integráció valamennyi mélyítési kísérletét, azonban az elsődleges célhoz, a gyors gazdasági növekedés beindításához nem volt szükség arra, hogy bármely kormány kezdeményező külpolitikát folytasson – csupán élvezték gazdasági nyitottságuk eredményeit. Fontos hozzáfűznünk ugyanakkor, hogy még ha

³ Molnár, Anna: Olaszország története a második köztársaság idején. Áron Kiadó, Budapest, 2011. pp. 16-17.

⁴ Id. mű. p. 18.

⁵ Horváth, Jenő: Az olasz külpolitika Európa-pilléréről. In: A huszonötök Európái. Szerk: Kiss J. László, Osiris Kiadó, Budapest, 2005. p. 232.

⁶ Id. mű. pp. 235-240.

újító gondolatokat nem is hozott Olaszország EK-tagsága, mégis az integráció szempontjából rendkívül jelentős személyiségekkel büszkélkedhet: gondoljunk csak DE GASPERIRE, SPINELLIRE vagy később PRODIRA.⁷

A 80-as évek elején új belpolitikai együttműködés alakult ki, az úgynevezett *pentapartito*⁸, amelynek részes pártjai (a KD, OSZP, OSZDP, ORP és az OLP) felosztották egymás között az érdekszférákat, miközben egyre inkább hasonulni kezdtek egymáshoz, s a legtöbb kérdést kompromisszumokkal, a színpalak mögött döntötték el – egyre korruptabbá váltak.⁹ BETTINO CRAXI miniszterelnöksége és GIULIO ANDREOTTI külügyminiszter idejében jelent meg még egy máig létező koncepció: Olaszország lehetséges közvetítő szerepe Kelet és Nyugat között, amit az erős Kommunista Párt jelenléte tett lehetővé. Mindemellett törekedtek egy határozottabb Európa-politika kialakítására is, amit az olasz gazdasági csoda is legitimált: Olaszországot a mediterrán irányú nyitás legfőbb szószólójaként aposztrofálták. CRAXI ugyanakkor az Egyesült Államokkal szemben is határozottabb politikát folytatott: az *Achille Lazaro* nevű olasz tengerjáró luxushajó ügyében például fenntartotta Olaszország jogát az intézkedésre, noha az eset legfőbb érintettje egy amerikai állampolgár volt.¹⁰

A 90-es évek óriási belpolitikai válságot tartogatott Itália számára: a Tiszta Kezek (*Mani Pulite*) mozgalom során számtalan korrupciós szálát göngyölítettek fel, néhány hónap alatt több száz politikus keveredett gyanúba, köztük a hétszeres volt miniszterelnök, ANDREOTTI is, ráadásul a botrány gyakorlatilag valamennyi pártot érintette az Olasz Szociális Mozgalom és a zöldek kivételével.¹¹ Ez vezetett el az 1993-as referendumig, ahol a választók – az addigi hagyományos pártok elítélésének jeléül – új, majdnem többségi választási törvényt szavaztak meg, amelynek eredményeképpen a parlamentbe jutás küszöbét 4%-ra emelték.¹² 1993 júniusában az évtizedeken át kormányzó Olasz Kereszténydemokrata Párt megszűnt, illetve a hagyományos jobboldali pártok érezhetően veszítettek súlyukból az olyan újszerű, radikális nézeteket valló pártok hatására, mint a Nemzeti Szövetség (*Alleanza Nazionale*) vagy az Északi Liga (*Lega Nord*). Ebbe a politikai vákuumba érkezett meg BERLUSCONI új pártja, vagy inkább mozgalma, a Hajrá Olaszország (*Forza Italia*), amelynek kampánya megtalálta a közös hangot a kiábrándult állampolgárokkal.

⁷ Molnár, Anna előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen. Nemzeti Európa Politikák – Olaszország. 2011. november 29.

⁸ Ötpártiság, a szerző fordítása.

⁹ Molnár, Anna: Olaszország története a második köztársaság idején. Áron Kiadó, Budapest, 2011. p. 35.

¹⁰ Hearder, Harry: Olaszország rövid története. Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1992. p. 223

¹¹ Nelken, David: A legal revolution? The judges and *Tangentopoli*. In: Gundle, Stephen – Parker, Simon: The New Italian Republic – From the Fall of the Berlin Wall to Berlusconi. Routledge London, 1996. pp. 191-205.

¹² Szabó, Tibor: A Forza Italia (Olaszország). In: Politikatudományi Szemle, 2007/1. pp. 52-53.

3. „Olaszország létezik és számít”, avagy az olasz külpolitika jellemző vonásai a 2000-es években

„Manapság Olaszországban a kétpártrendszer a külpolitikában is megnyilvánul, sőt, leginkább ott, és nem könnyű észlelni egy kétpárti szintézist a szolidáris univerzalizmus és az egocentrikus partikularizmus, a nyíltság és bezárkózás, a multilateralizmus és az unilateralizmus között.”¹³

/Romano Prodi/

Ahogy már korábban bevezettem, dolgozatomban a hipotézis az, hogy a Berlusconi-kormányok ideje alatt jelentősen romlott az Olaszországról alkotott nemzetközi kép a 2000-es években. Véleményem szerint azért érdemes a vizsgálódás fókuszába főként ezt az időszakot helyezni, mert az 1994-es első Berlusconi-kormány ténykedése annyira rövid volt, hogy a külpolitikára nem fektettek igazán nagy hangsúlyt, noha bizonyos, később is visszatérő súlyponteltolódások már ez alatt a nyolc hónap alatt is megfigyelhetők voltak.

Ebben a fejezetben a Berlusconi-kormányok külpolitikájának sajátosságait is tárgyalom, ugyanakkor fontosnak tartom kiemelni, hogy több elemzés szerint – legyen szó akár olasz, akár angolszász forrásokról –, Itália külpolitikája a második köztársaság éveiben, BERLUSCONI külföldi megítélésétől függetlenül is tarka képet mutat. Olaszország ugyanis gyakran nem a megbízható partner szerepében tűnik fel a nemzetközi porondon; ennek a jelenségnek az általános, strukturális okait fogom ismertetni röviden a következőkben.

¹³ A szerző saját fordítása.

Eredeti szöveg: „Oggi in Italia il bipolarismo si vede anche e soprattutto in politica estera, e non è facile intravedere una sintesi bipartita tra universalismo solidale e particolarismo egoista, tra apertura e chiusura, tra multilateralismo e unilateralismo.”

<http://www.romanoprodi.it/cgi-bin/adon.cgi?act=doc&doc=316&sid=5>, [2012-02-10]

3.1 Az olasz külpolitika főbb problémái, a bilateralizmus és a multilateralizmus kihívásai

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a mára már közhellyé vált tényt, hogy az elmúlt két évtized rendkívül jelentős változásokat, sokszor kihívásokat hozott a nemzetközi szintén, amelyekhez valamennyi államnak alkalmazkodnia kellett. Olaszország esetében olyannyira így van ez, hogy a kérdés nem ritkán az ország nemzetközi rangjával és pozíciójával kapcsolatos öndefiníciós problémákhoz vezet.¹⁴

Mindezért egyrészt a pénzügyi és gazdasági válság tehető felelőssé, amelynek hatására a világ gazdaság súlypontjai áttevődtek Európából Ázsiába, azon belül is elsősorban Kínába, másrészt figyelembe kell vennünk azt a folyamatot, amelynek végén a G8-ak helyett mára inkább a G20 döntései tekinthetők mérvadónak a feltörekvő gazdaságok álláspontjának kikerülhetetlen volta miatt. Harmadrészt, belpolitikai magyarázatokat is találhatunk a jelenségre: a töredezett pártrendszer, a végrehajtó és a bírói hatalom közötti összeecsapások, illetve a korrupció újbóli megerősödése oda vezetnek, hogy a korábban kiharcolt előkelő nemzetközi – főként gazdasági – pozíció a hitelvesztéssel lassanként elsorvadni látszik.¹⁵

Ráadásul az éppen kormányon lévő pártok vezetői a külpolitikát olykor csak eszközként használják ahhoz, hogy hazai hitelességüket növeljék, miközben éppen ez által veszítik el nemzetközi hitelességüket – ahogyan arra majd látunk példát.¹⁶ Így tehát az alapvető külpolitikai koncepció megvalósítása kerül veszélybe: Olaszország nem, vagy csak nagy erőfeszítések árán érheti el a gazdasági súlyának megfelelő külpolitikai szerepet.¹⁷ Nem meglepő tehát, ha az Olaszországról szóló, már idézett elemzésekben megjelenik a marginalizációtól való félelem és a nemzetközi leértékelődés rémképe. Ezen a ponton felmerülhet a kérdés, hogy egyáltalán miért fontos egy ország nemzetközi megítélése, és mit tesznek, mit tehetnek az olasz kormányok ennek javítása érdekében.

¹⁴ Bonvicini, Gianni – Carati, Andrea – Colombo, Alvarez – Greco, Ettore – Guerreri, Paolo – Matarazzo, Raffaello – Silvestri, Stefano: *L'Italia e la trasformazione dello scenario internazionale fra rischi di marginalizzazione e nuove responsabilità. Rapporto introduttivo*, Istituto per gli studi di politica internazionale. 2011. pp. 3-5.

¹⁵ Documenti Istituto Affari Internazionali: *La politica estera italiana a 150 anni dall'Unità: continuità, riforme e nuove sfide. Rapporto introduttivo dell'Edizione 2011 dell'annuario „La politica estera dell'Italia”*. 2011. március, p. 6.

¹⁶ Id. mű, p. 6.

¹⁷ Andreides, Gábor: *Olaszország nemzeti érdekei és az Európai Unió*. In: Várlaki Tibor: *EU-tanulmányok*. Nemzeti Fejlesztési Hivatal, Budapest, 2004. pp. 747-762.

Hogy milyen kép alakul ki egy országról, az óhatatlanul meghatározza annak nemzetközi alkupozícióit, hiszen a tárgyalópartnerek ennek fényében alakítják ki viselkedésüket és ez alapján határozzák meg elvárásaikat a másik féllel szemben, ráadásul a hazai közvélemény önképét is nagyban befolyásolhatja mindez.¹⁸ Éppen ezért konfliktusos helyzetben, kedvezőtlen megítélés mellett jóval nehezebb lehet nemzeti érdekeknek megfelelő külpolitikát érvényesíteni és alkalmazni, hiszen az áldozatul eshet a jobb nemzetközi közvélemény kialakításáért folytatott küzdelemnek.

Az olasz kormányok a „*presenzialismo*”¹⁹ elve mentén igyekeznek kiküszöbölni a csorbát, azaz a világ minden táján jelen vannak békefenntartó műveletekben, miközben rendkívül érzékenyen érinti őket, ha annak ellenére kimaradnak bizonyos nagyhatalmi koalíciókból, hogy az ENSZ hatodik legmagasabb hozzájárulást fizető államaként tartják számon.²⁰ Ezt a típusú politikát – a külföldi, zömmel elismerő hangok ellenére – odahaza számos kritika érte, ugyanis egyes elemzések úgy vélekednek, hogy rangról alkotott kép és a nemzetközi szerepfelfogás jelentős eltéréseket mutatnak. Szerintük Olaszország mindenképpen jelen akar lenni olyan esetekben is, amelyek számára, nemzeti érdekeinek szempontjából nem vagy kevésbé relevánsak. A cél tehát ezekben az esetekben csupán annak demonstrálása, hogy Olaszországgal igenis számolni kell.²¹

A láthatóság elvének gyakorlati alkalmazásakor azonban az olasz kormányok sok esetben falba ütköznek, hiszen a részvételhez megvan ugyan az akarat, a tényleges eszközök és források azonban hiányoznak, vagy legalábbis messze elmaradnak más, Olaszország számára referenciapontként szolgáló európai középhatalmakétól, legyen szó akár az Egyesült Királyságról vagy éppen Franciaországról. A különbségeket a következő oldal tetején található táblázat szemlélteti:

¹⁸ Croci, Osvaldo – Lucarelli, Sonia: Italy In The Eyes of Others. In: Modern Italy, 2010/3. pp. 252-253.

¹⁹ Folyamatos jelenlét. A szerző fordítása.

²⁰ Nyusztay: Berlusconi-től Berlusconiig: az olasz külpolitika néhány vonása a 2000-es években. EU Working Papers, 2010/1. pp. 56-57.

Online elérhető: http://elib.kkf.hu/ewp_10/2010_1_04.pdf, [2012-02-17]

²¹ Dossier Statistico Immigrazione Caritas/Migrantes: “Asia-Italia: scenari migratori” Mini Atti del Convegno. 2012. január. Konferenciadokumentum.

Online elérhető: http://www.caritasitaliana.it/materiali/temi/immigrazione/atti_asia_italia.pdf, [2012-02-17]

NATO-tagállam	Civil hozzájárulás (%)	Katonai hozzájárulás (%)
Egyesült Államok	21,7394	22,4042
Egyesült Királyság	12,5944	11,5478
Franciaország	11,9201	11,6200
Németország	14,8411	15,5360
Olaszország	8,5000	8,6467

1. ábra: 2010. január 1. és 2011. december 31. között érvényes százalékos költségmegosztás a teljes NATO-költségvetés (100%) arányában.

Forrás: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67655.htm, [2012-02-18]

Ezt a helyzetet tovább súlyosbítja, hogy 2010 májusában, a gazdasági válság előrehaladtával a Berlusconi-kormány az előző évi kerethez képest 10%-kal csökkentette katonai kiadásait,²² holott egyes vélemények szerint a nagyobb nemzetközi súly záloga éppen a védelempolitikára szánt összegek növelése lehetne.²³

Az olasz külpolitikával kapcsolatos másik jelentős anomália véleményem szerint az, hogy hiányzik az egységes, hosszú távra kidolgozott külpolitikai stratégia. Ennek több, jól felismerhető okát is megnevezhetjük. Egyrészt az olasz parlamentben a belpolitikai csatározások élveznek elsőbbséget, így nem ritkán az éppen kormányon lévő párttól függ az, hogy merre tolnak az aktuális külpolitika súlypontjai. Mindez természetesen nem kizárólag olasz sajátosság, azonban a főként Rómára jellemző gyűjtőpártok fragmentáltsága, a koalíciós partnerek egymásnak ellentmondó érdekei képezik akadályát annak, hogy Olaszország megtalálja egységes hangját akár évtizedes távlatokban is.²⁴ Mindemellett az olasz Külügyminisztérium dolgozói általában nem szakértők, hanem politikai háttéralkuk eredményes résztvevői, akik nem mindig fektetik tudományos alapokra a külpolitikai stratégia kialakítását; a külpolitikai elemzőközpontokkal való kapcsolattartás és együttműködés pedig nem vált hagyománnyá a második köztársaság idején sem.²⁵

További problémaként merül fel az olasz külpolitikai hagyományoktól idegen „bipolarizmus” előretörése, viszonylagos térnyerése az univerzális és regionális nemzetközi szervezetekben való aktív részvételhez képest. Itt arra utalok, hogy Olaszország esetenként

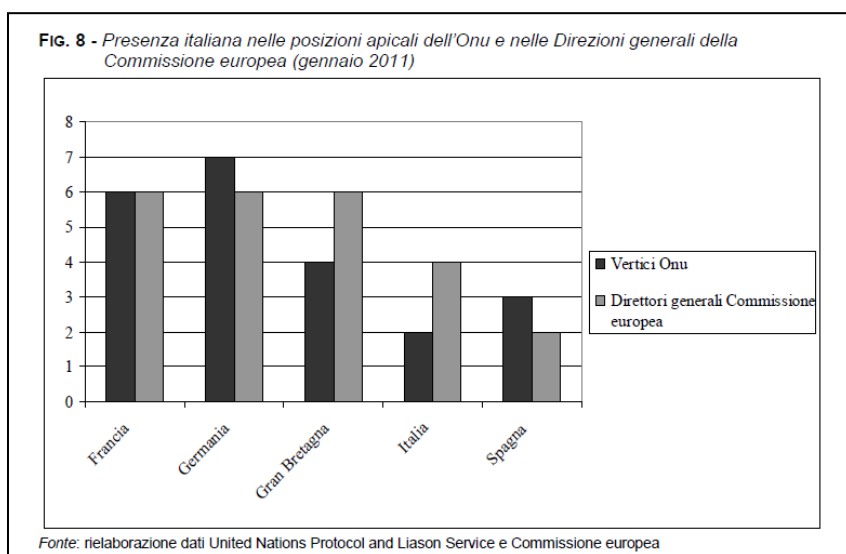
²² <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/it-budget.htm>, [2012-02-18]

²³ Missiroli, Antonio: Italy's security and defence policy: between EU and US, or just Prodi and Berlusconi? In: *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2007/2. p. 167.

²⁴ Del Sarto-Tocci: Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East. In: *Modern Italy*, 2008/2. p. 152.

²⁵ Del Sarto-Tocci: Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East. In: *Modern Italy*, 2008/2. p. 149.

olyan államokkal tart fenn szoros kapcsolatokat, amelyek nem fogadhatóak el azon nemzetközi szervezetek tagállamai számára, amelyeknek Róma részese. Véleményem szerint mindez összefüggésben állhat egyfelől a *presenzialismo* elvével, hiszen a folyamatos jelenlét minden szintén egyúttal azt is jelenti, hogy nincsenek kiemelt prioritások a kétoldalú kapcsolatokban sem. Másfelől viszont mindennek eredménye lehet egyfajta nemzetközi szintű bizalomvesztés, s ennek következményeképpen alakulhatott ki az a jelenlegi állapot, hogy Olaszország alulreprezentált a nemzetközi szervezetekben gazdaságának fejlettségéhez és lakosságszámához képest.²⁶ Az alábbi ábra segítségével összehasonlíthatjuk Olaszország súlyát más nyugat-európai országokéval az ENSZ kulcspozícióiban, illetve az Európai Bizottság főigazgatóságaiban:

2. ábra: Olasz jelenlét az ENSZ és az Európai Bizottság legfontosabb pozícióiban.

Forrás: Documenti Istituto Affari Internazionali: La politica estera italiana a 150 anni dall'Unità: continuità, riforme e nuove sfide. Rapporto introduttivo dell'Edizione 2011 dell'annuario „La politica estera dell'Italia”. 2011. március, p. 20.

Láthatjuk, hogy Olaszország e tekintetben is elmarad a GDP-ben és népességszámban hozzá hasonló paraméterekkel rendelkező európai hatalmaktól. Mindez odáig vezethet, hogy az olasz érdekérvényesítő képesség csökken, ami pedig végső soron ismét a perifériára sodródás kérdését vetheti fel. A bizalomvesztés tehát egyszerre lehet az ismertett folyamatok oka és következménye is, éppen ezért nem lehet elhanyagolni mint tényezőt egyes külpolitikai döntések meghozatalakor.

Összességében úgy értékelhetjük, hogy elsődleges cél lenne Olaszország számára megbízható partnerként jelen lenni ott és akkor, –de csakis ott és akkor–, amikor arra szükség

²⁶ Bastagli: L'Italia nell'esecutivo dell'Onu: quanto contiamo? Ispi Commentary, 2010. szeptember.

van. A szabadabb bilaterális kapcsolatok fenntarthatósága ugyanis nagyobb nemzetközi súlyhoz kötött,²⁷ aminek azonban előfeltétele az ismét visszaköszönő nemzetközi hitelesség motívuma, amely egyben a hatékony érdekérvényesítés alapjául is szolgál.

Hiteles viszont csakis akkor lehet egy adott állam, amennyiben a multilaterális és bilaterális kapcsolataiban vállalt kötelezettségeit egyaránt teljesíti. Mindkét kritériumnak viszont csak abban az esetben lehet megfelelni, ha egy nemzetközi szervezet tagállama olyan partnerekkel lép szövetségre, amelyek a szervezet többi tagja számára is elfogadhatóak. Az önálló bilateralizmus és a nemzetközi szervezetekben való proaktív jelenlét együttes megvalósítása tehát hosszú távon nem valós alternatíva, a két irány közül valamelyiknek szükségszerűen előtérbe kell kerülnie. A hosszú távú elköteleződés az egyik irányban tehát a szövetségesek bizalmának visszaszerzése és nemzetközi hitelesség megőrzése érdekében elkerülhetetlennek tűnik.

3.2 Az olasz külpolitika három fő színterén tapasztalható hitelvesztés a kormányváltások tükrében

Az előző fejezetben megkíséreltem bemutatni Olaszország mint középhatalom legjelentősebb külpolitikai dilemmáit. Ezek között kiemelt szerepet kapott a belpolitika primátusa a külpolitikával szemben, tehát az, hogy a külpolitikára az aktuális kormányok mintegy a belpolitika meghosszabbításaként tekintenek, ez pedig kizárja az egységes, hosszú távú külpolitikai stratégia kialakításának lehetőségét. A 20. század Franciaországáról szóló irodalomból ismert churchilli körök az olasz orientáció bemutatásakor is jól használhatóak, noha egyes szerzők szerint kétséges, hogy egyáltalán hány önálló geopolitikai körről beszélhetünk.²⁸ Annyi azonban bizonyos, hogy a mindenkori olasz kormányok fő külpolitikai prioritásai az Európai Unióval, az Egyesült Államokkal, valamint a tágabb Közel-Kelettel és a Mediterráneummal²⁹ kapcsolatosak, ezek fontossági sorrendje ugyanakkor gyakran változik a

²⁷ Documenti Istituto Affari Internazionali: La politica estera italiana a 150 anni dall'Unità: continuità, riforme e nuove sfide. Rapporto introduttivo dell'Edizione 2011 dell'annuario „La politica estera dell'Italia”. 2011. március, p. 23.

²⁸ Del Sarto és Tocci szerint ugyanis a kibővített Mediterráneumban kifejtett politika és tényleges akciók sokkal inkább az Európai Unióhoz és az Egyesült Államokhoz fűződő aktuális viszony leképeződései.

Del Sarto-Tocci: Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East. In: Modern Italy, 2008/2. pp. 149-150.

²⁹ Ebbe a régióba tartoznak a Maghreb és Mashreq országok, valamint az Öböl-menti államok és az Egyesült Államok retorikája alapján Afganisztán is. In: Rapporto 2020: Le scelte di politica estera. Unità di analisi e di programmazione, Gruppo di riflessione strategica, Ministero degli Affari Esteri (Az Olasz Köztársaság

balközép és jobbközép pártok eltérő nézeteinek hatására. A következő alfejezetekben az olasz külpolitika e három fő földrajzi területén megjelenő stratégiai ellentmondásokat igyekszem megvilágítani, s azt, hogy a kiemelt események hogyan befolyásolták az Olaszországról kialakult nemzetközi vélekedést.

3.2.1 Az amerikai-európai hintapolitika: súlyponteltolódás vagy eltérő prioritások?

Gyakran éri az a vád a kormányváltás után hatalomra kerülőket, hogy kényük-kedvük szerint átstrukturálhatják az adott ország külpolitikáját. OSVALDO CROCI szerint ez azonban nincs egészen így, hiszen a nemzetközi környezethez és az állam külső korlátaihoz mindenkor alkalmazkodni kell, emellett pedig az esetleges ideológiai ellentétek ellenére is figyelembe kell venni a nemzeti érdekeket – mindez egy folytonos, koherens külpolitikai stratégia alapját képezheti.³⁰

Mások szerint azonban a nemzeti érdekekről alkotott felfogás a különböző paradigmák mentén történő gondolkodás eredménye, amely tényleges összefüggést mutat az egyes pártok sajátos értékrendjével.³¹ Olaszországban a két legjelentősebb paradigma jelenléte miatt a jobbközép és balközép pártok külpolitikai prioritásai tekintetében időnként jelentős eltérések mutatkoznak, ami összefügg a már említett bilateralizmus és multilateralizmus közötti dilemmával. Az első ilyen paradigma ugyanis – amelyet inkább a Berlusconi-kormányok éreztek magukénak – a *hatékony multilateralizmus*³² mellett foglal állást. Ez azt jelenti, hogy a különböző nemzetközi fórumok csak addig élveznek elsőbbséget a bilaterális kapcsolatokkal szemben, amíg azok képesek kiszolgálni a nemzeti érdekeket, az e szervezetek által képviselt értékekkel és ideálokkal tehát nem feltétlenül szükséges azonosulni.³³ Ehhez képest a másik nézőpont éppen a *szilárd internacionalizmus*³⁴ mellett érvel, azaz Olaszországnak e szerint külpolitikai profilját elsősorban a nemzetközi szervezeteken belül

Külügyminisztériumának külpolitikai stratégiai tervezete) pp. 60-61. Online elérhető: http://www.esteri.it/mae/doc/Rapporto2020_SceltePoliticaEsteri_090408.pdf, [2010-04-10]

³⁰ Croci, Osvaldo: Italian foreign policy after the end of the cold war: the issue of the continuity and change in Italian-US relations. In: Journal of Southern Europe and the Balkans, 2007/2. p. 118.

³¹ Brighi, Elisabetta: Europe, the USA and the 'policy of pendulum': the importance of foreign policy paradigms in the foreign policy of Italy (1989-2005). In: Journal of Southern Europe and the Balkans, 2007/2. pp. 99-115.

³² Az angol kulcsfogalom az „effective multilateralism”.

³³ Aliboni-Greco: Foreign policy renationalization and internationalism in the Italian debate. In: International Affairs, 1996/2. pp. 43-51.

³⁴ Az angol kulcsfogalom ez esetben a „firm internationalism”.

kellene erősítenie, mert az ezekben megvalósuló politikai integráció maga is érték: így e nézet szerint az olasz nemzeti érdekek érvényesítése számára ez jelenti a megfelelő keretet.³⁵

A fentiek alapján kijelenthetnénk, hogy az eltérő külpolitikai aspektus annak az eredménye, hogy ugyanazokhoz a hazai és határokon kívüli eseményekhez a Berlusconi- és az Olajfa-kormányok számára más-más politikai paradigmák szolgáltak szűrőként. Ezen érvelés elfogadásával azonban kimaradna a látószögünkől az a tény, hogy a második köztársaság külpolitikájával foglalkozó szakirodalomi művek nem egységesek: többen ugyanis úgy vélik, hogy a különböző kormánykoalíciók külpolitikája a súlyponteltolódások ellenére sem lép ki a hagyományos keretből,³⁶ míg mások szerint egyenesen a kontinuitás a jellemző.³⁷ Ebben a fejezetben ezt a kérdést vizsgálom meg részletesebben az Európai Unióval és az Egyesült Államokkal való kapcsolat tengelyén.

Ahogy az korábban láthattuk, az olasz külpolitika európai integrációs dimenziója, valamint az Egyesült Államokkal való szoros kapcsolat már a hidegháború alatt kialakult, s egészen 2001-ig az olasz kormányok – az első Berlusconi-kormány néhány hónapos tevékenységétől eltekintve – az egyensúly fenntartására törekedtek e két entitás között³⁸. Másképpen szólva, a három kiemelt területen elért olasz pozíció kiegészítette egymást: az egyes körökben kiharcolt helyzetet a másik kettőben már meglévő erősítette igazán³⁹.

Azt valamennyi szakértő elismeri, hogy SILVIO BERLUSCONI – még ha egyes vélemények szerint kizárólag a retorikájában is, de – új látásmódot vitt az addigi olasz külpolitikába, s ez a tendencia már az 1994-es, néhány hónapos regnálása alatt is érződött. A nemzeti érdekek elsőrendűvé válása ekkor még főként a nagyobb fokú külpolitikai asszertivitásban nyilvánult meg, ami a gyakorlatban a nagyobb nemzetközi súly követelését jelentette, illetve a transzatlanti pólus jelentőségének megnövekedéséhez vezetett. Jó példa lehet erre Bosznia esete, ahol BERLUSCONI ragaszkodott a helyzet megoldásával kapcsolatos Kontakt Csoportban való olasz részvételhez, illetve az *osimói szerződés*⁴⁰ újragondolásának igénye. Ez utóbbi törekvés azonban heves szlovén tiltakozást és rossz nemzetközi visszhangot

³⁵ Brighi, Elisabetta: Europe, the USA and the 'policy of pendulum': the importance of foreign policy paradigms in the foreign policy of Italy (1989-2005). In: Journal of Southern Europe and the Balkans, 2007/2. pp. 111-112.

³⁶ Molnár, Anna: Olaszország története a második köztársaság idején. Áron Kiadó, Budapest, 2011. p. 265.

³⁷ Croci, Osvaldo: Italian foreign policy after the end of the cold war: the issue of the continuity and change in Italian-US relations. In: Journal of Southern Europe and the Balkans, 2007/2. pp. 117-131.

³⁸ Missiroli, Antonio: Italy's security and defence policy: between EU and US, or just Prodi and Berlusconi? In: Journal of Southern Europe and the Balkans, 2007/2. p. 149.

³⁹ Andreatta, Filippo: Italian Foreign Policy: Domestic Politics, International Requirements and the European Dimension. In: European Integration, 2008/1. p. 170.

⁴⁰ Osimói Szerződés (1975): nemzetközi megállapodás a jugoszláv-olasz határkérdésről.

váltott ki annak irredenta felhangja miatt,⁴¹ ez tehát nem tette kedvezőbbé az egyébként is éles kritikákkal illetett vállalkozó-miniszterelnök megítélését. Az igazi eltérés az olasz külpolitikai tradícióktól azonban csak a második és harmadik Berlusconi-kormányok idején vált markánssá (2001-2006).

A '90-es évek végén kormányzó Olajfa-koalíciók ugyanis, a külpolitikai folytonosságot biztosító LAMBERTO DINI, integrációpárti külügyminiszter segítségével, mindvégig támogatták az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának kialakítását és az Amszterdami Szerződés ratifikációját – így volt ez már csak azért is, mert az 1997-es albán menekültáradat rávilágított, hogy Olaszország egyedül nem képes kezelni a problémát. Mindemellett a balközép kormányok nagy áldozatokat (például euró-adó) hoztak annak érdekében, hogy az olasz gazdaság makrogazdasági mutatói képesek legyenek megfelelni a Maastrichti Kritériumoknak, elsődleges prioritásként kezelték az eurózónához való, első körben történő csatlakozást. Mindeközben az amerikai szövetséggel kissé hűvösebbé vált a viszony 1996 és 1999 között, köszönhetően egyrészt Róma külgazdasági nyitásának Líbia, Észak-Korea és Irán felé, illetve a koszovói bombázásokkal kapcsolatos, Washington felé irányuló kritikáknak. Ugyanakkor, mivel Olaszország végül mégis részt vett a koszovói NATO-bombázásban, illetve több fronton elősegítette a Balkán térségének stabilizálását az Európai Unió akcióinak révén is,⁴² így összességében az ország megítélése sokat javult a nemzetközi porondon, hiszen sikerült egyensúlyt teremtenie a két pólus között.⁴³

Ehhez képest BERLUSCONI második győzelme után egyértelművé vált, hogy az új kormány nem fogja minden tekintetben követni az olasz külpolitika megszokott irányait: a cél egy privilegizált viszony kialakítása volt az Egyesült Államokkal az olasz külpolitika újranacionalizálásának jegyében. A jobbközép kormány ugyanis e kapcsolat révén látta biztosítottnak az olasz nemzeti érdekek érvényesülését, így a 2001-es New York-i terrortámadás után feltétel nélkül támogatta az afganisztáni akciót. Ezzel párhuzamosan, a multilateralizmus helyett a bilateralizmus térnyerése figyelhető meg ebben a periódusban: olyan országok kerültek az olasz külpolitika homlokterébe, amelyek korábban jóval kisebb szerephez jutottak (például Líbia, Oroszország vagy Izrael), ugyanakkor az ezekkel fenntartott baráti kapcsolatokhoz amerikai érdekek fűződtek.

⁴¹ Szilágyi, Imre: Szlovén dilemmák a bezárkózás és nyitottság között. In: Kiss J. László (szerk.): Nemzeti identitás és külpolitika Közép-Kelet-Európában. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. p. 333.

⁴² Olaszország részt vett az IFOR- és SFOR-erők munkájában Bosznia-Hercegovina területén, illetve vezető szerephez jutott az albániai Alba-hadműveletben is.

⁴³ Molnár, Anna: Olaszország története a második köztársaság idején. Áron Kiadó, Budapest, 2011. pp. 140-143.

A korábban kiemelt jelentőséggel bíró német-francia tengely, illetve az európai integráció egésze az olasz külpolitikai körök között mindeközben háttérbe szorult, hiába hangoztatta folyamatosan a kormányfő saját és miniszterei Európa-pártiságát, az események nem erről árulkodtak. BERLUSCONI ugyanis – pragmatikus és újszerű külpolitikájának részeként – az úgynevezett *euro-realizmus* koncepcióját is hangsúlyozta, amely egyesek szerint inkább jelent euro-kriticizmust vagy még inkább euro-szkepticizmust.⁴⁴ Ennek egyik ékes bizonyítéka, hogy egyetlen integrációpárti minisztere, RENATO RUGGIERO külügyminiszter röviddel hivatalba lépése után lemondott, mert eurofil nézeteivel egyedül maradt a kormányban, elszigetelődött. Ez a lépés azért tekinthető szimbolikusnak, mert éppen RUGGIERO volt hivatott eloszlatni azokat a félelmeket a nemzetközi szintén, különösen az Európai Unió tagállamaiban, hogy a BERLUSCONI által vezetett kormány nem lesz számukra megbízható partner.⁴⁵

Ezek után fél évig a kormányfő állt a *Farnesina* élén, ami a már idézett *Economist Intelligence Unit* jelentése alapján jelentősen rombolta az Olaszországról kialakult képet, mivel a kormányfő-külügyminiszter nem volt képes megfelelően ellátni mindkét hivatalát, tárgyalópartnerei körében pedig nem állt nagy becsben.⁴⁶ Az Európai Unión belül ekkor egyébként is jellemző volt, hogy Olaszország – a korábbiakkal ellentétben – az inkább euro-szkeptikusként elkönyvelt tagállamokkal (Spanyolország, Nagy-Britannia, Lengyelország) értett egyet bizonyos kérdésekben,⁴⁷ illetve olyan kijelentések hangzottak el a kormány tagjainak részéről, amelyek kétségbe vonták az euró létjogosultságát:⁴⁸ egyfajta líra iránti nosztalgia nyert teret.⁴⁹ Ehhez kapcsolódóan nagy nemzetközi visszhangot váltott ki, amikor UMBERTO BOSSI, a radikális *Északi Liga* vezetője fasisztának nevezte az uniót, s egy sztálini típusú diktatúrához hasonlította azt.⁵⁰

Olaszország nemzetközi hitelét a kormányfő szokatlan ötletei az integráció bővítésének esetleges irányairól szintén csorbították: Oroszország és Izrael számára egyaránt felvetette a potenciális tagjelölti státusz lehetőségét, ami nagy visszatetszést keltett: az európai vezetők nem vették komolyan a javaslatokat. A hitelesség terén még tovább romlott a helyzet,

⁴⁴ Brighi, Elisabetta: Europe, the USA and the 'policy of pendulum': the importance of foreign policy paradigms in the foreign policy of Italy (1989-2005). In: Journal of Southern Europe and the Balkans, 2007/2. p. 104.

⁴⁵ The Economist Intelligence Unit: Country Report – Italy. 2002. február. p. 5.

⁴⁶ Id. mű. p. 5.

⁴⁷ Például a közös európai letartóztatási parancs kapcsán.

⁴⁸ Fois, Giovanna Antonia: Is Europe a threat to Italy? The Euro-Scepticism in the second Berlusconi government. 2006., <http://www.psa.ac.uk/2006/pps/Fois.pdf>, [2012-02-20]

⁴⁹ Mindez még ma is jellemző. 2011 novemberében a leköszönő kormányfő „furcsa pénznek” nevezte az eurót, amely véleménye szerint nem győzött meg senkit., <http://247.libero.it/focus/19793136/0/berlusconi-euro-moneta-strana-che-non-ha-convinto-nessuno/> [2012-02-20]

⁵⁰ <http://www.repubblica.it/online/politica/legaeuropa/legaeuropa/legaeuropa.html>, [2012-02-20]

amikor 2004 végén a miniszterelnök GIANFRANCO FINI, az *Nemzeti Szövetség* szélsőjobboldali párt elnökét nevezte ki külügyminiszterré, akinek neofasiszta múltja újabb aggodalomra adott okot az európai szövetségesek körében. Így volt ez annak ellenére, hogy FINI több ízben elhatárolódott korábbi nézeteitől, ahogyan arról a Mediterráneum-politikáról szóló részben még szólni fogunk.

A hintapolitika szempontjából több tekintetben kiemelkedik a 2003-as év. Ekkor ugyanis az olasz kormány – korábbi prioritásrendszerének megfelelően – teljes vállszélességgel kiállt az Egyesült Államok iraki intervenciója mellett, miközben soha nem látott hűvös viszony alakult ki a katonai beavatkozást ellenző Németországgal és Franciaországgal.⁵¹ S igaz ugyan, hogy végül Olaszország a Biztonsági Tanács határozatának elmaradása miatt maga sem küldött harcoló alakulatokat a térségbe,⁵² mégis jelentős anyagi és erkölcsi hozzájárulást nyújtott a békefenntartó műveletekben: 2007-ig mintegy 270 millió dollár értékben, így az európai nemzetállami támogatók körében a harmadik legnagyobb donorrá vált.⁵³

Ugyanebben az évben Olaszország töltötte be az Európai Unió Tanácsának soros elnöki tisztségét. Ekkor az a vád érte a kormányfőt, hogy csak azokban az esetekben köteleződött el igazán az európai ügyek mellett, ha azok valamilyen személyes sikert hozhattak számára, például az Európai Alkotmány aláírásának előkészítése esetében, amelyre 2004 októberében végül Rómában került sor.⁵⁴ Ez az esemény jól illeszkedik abba az Olaszország nemzetközi szereplésével kapcsolatos koncepcióba, amely szerint Itália a „*catering diplomáciában*”, tehát a magas szintű politikai találkozók szervezésében nyújt rendszeresen maradandót.⁵⁵ Ez a típusú nemzetközi jelenlét valóban összecseng a *presenzialismo* elvével, emellett pedig kiszolgálja SILVIO BERLUSCONI szereplési vágyát,

⁵¹ Andreatta, Filippo: Italian Foreign Policy: Domestic Politics, International Requirements and the European Dimension. In: European Integration, 2008/1. pp. 175-176.

⁵² A nemzeti alkotmány 11. cikke értelmében erre nincs is lehetőség BT határozat hiányában.

„Olaszország elutasítja a háborút, mint más nemzetek szabadságát sértő eszközt, és mint a nemzetközi ellentétek megoldásának eszközét; elismeri viszont a többi ország egyenlőségének feltétele mellett, hogy a szuverenitás korlátozása szükséges lehet egy olyan rendezés során, amely biztosítja a békét és az igazságosságot a nemzetek között; ezen cél elérése érdekében Olaszország segíti és támogatja a nemzetközi szervezeteket.” (A szerző saját fordítása. Eredeti szöveg: „L’Italia ripudia la guerra come strumento di offesa alla libertà degli altri popoli e come mezzo di risoluzione delle controversie internazionali; consente, in condizioni di parità con gli altri Stati, alle limitazioni di sovranità necessarie ad un ordinamento che assicuri la pace e la giustizia fra le Nazioni; promuove e favorisce le organizzazioni internazionali rivolte a tale scopo.”)

⁵³ Sharp, Jeremy M. – Blanchard, Christopher M.: CRS Report for Congress, Post-War Iraq: Foreign Contributions to Training, Peacekeeping, and Reconstruction. 2007. p. 21. <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL32105.pdf>, [2012-02-27]

⁵⁴ Brighi, Elisabetta: Europe, the USA and the ‘policy of pendulum’: the importance of foreign policy paradigms in the foreign policy of Italy (1989-2005). In: Journal of Southern Europe and the Balkans, 2007/2. p. 104.

⁵⁵ Coralluzzo, Valter: La politica mediterranea del governo Berlusconi: continuità e cambiamenti. Bemutatva: a Politikai Tanulmányok Olasz Társaságának (SISP) éves konferenciáján. 2006, Bologna.

meghozza számára a személyes elismerést is. Ezzel együtt az olasz EU-elnökség értékelése inkább negatívnak mondható, különösen az európai intézményekkel fenntartott viszony tekintetében.⁵⁶ Rögtön az elnökség kezdetén az Európai Parlamentben ugyanis BERLUSCONI összeszólalkozott egy német képviselővel, MARTIN SCHULZcal, akit a vita hevében közvetve káponak nevezett, de talán még ennél is súlyosabb probléma volt, hogy az Európai Bizottsággal nem sikerült megtalálni a közös hangot. Itt ismét tetten érhető az olasz bel- és külpolitika összefonódása, hiszen a Bizottság elnöki tisztjét ebben az időszakban éppen a nagy ellenfél, ROMANO PRODI töltötte be.

Az olasz külpolitikai kontinuitás mellett érvelők véleményével ugyanakkor összecseng, hogy az Európai Biztonsági és Védelmi Politikát⁵⁷ a Berlusconi-kormány elődjéhez hasonlóan támogatta, s a 2001-es brüsszeli képesség-felajánlási konferencián tett ígéreteihez mindvégig tartotta magát. A 2003-as EU-elnökség ideje alatt pedig az elnöklő Olaszország több kiváló javaslattal is előmozdította az ESDP-vel kapcsolatos kompromisszum megszületését, valamint az Európai Biztonsági Stratégia tervét is támogatta. További folytonosság figyelhető meg a nemzetközi válságkezelés tekintetében, amely valamennyi kormány számára elsődleges eszköze volt annak, hogy Olaszország láttassa magát a nemzetközi kapcsolatok színpadán.

A teljes kép kedvéért hozzá kell tennünk azonban, hogy BERLUSCONI valójában pragmatikus politikát folytatott. Még ha voltak is olyan kérdések, amelyekben nem értett egyet európai partnereivel, a felsorolt néhány eseménytől eltekintve euro-szkeptikus magatartása főként retorikájában nyilvánult meg. Ez azonban éppen elegendő volt ahhoz, hogy a 2006-ban ismét a kormány élére lépő PRODI elsődleges feladatának tekintse az olasz külpolitika újbóli kiegyensúlyozását,⁵⁸ tehát a hangsúlyok eltolását Európa felé. Hivatali idejének nem egészen két éve alatt kivonta az olasz katonai csapatokat Irakból, s inkább a misszió humanitárius oldalát és politikai újjáépítés fontosságát emelte ki – kiengesztelve ezzel a nyugat-európai partnereket. Ugyanakkor az afganisztáni csapatok létszámát növelte, tanúbizonyságot téve arról, hogy Olaszország továbbra is megbízható szövetségese a NATO-nak és az Egyesült Államoknak. Ez az eset jól illusztrálja a belpolitikai visszasságokat is, ugyanis a BERLUSCONI vezette ellenzék a létszámnövelés ellen szavazott annak ellenére, hogy

⁵⁶ Quaglia, Lucia - Moxon-Browne, Edward: What Makes a Good EU Presidency? Italy and Ireland Compared. In: Journal of Common Market Studies. 2006/2. p. 360.

⁵⁷ European Security and Defence Policy (ESDP)

⁵⁸ Donovan, Mark – Onofri, Paolo: Italian Politics – Frustrated Inspirations for Change. Berghahn Books, New York, 2008. p. 137

2002-ben éppen a jobbközép hatalom döntött a haderő-telepítés mellett,⁵⁹ tehát nem a konstruktív ellenzék szerepét töltötték be ebben a kérdésben, a cél inkább a kormánypárt ellehetetlenítése volt.

Az egyensúlypolitika szempontjából abszolút sikertörténetnek tekinthető ugyanakkor a libanoni beavatkozás, ugyanis az egyesített ENSZ-EU erőiben való aktív és kezdeményező olasz szerepvállalás az európai és az amerikai partnerek elismerését egyaránt kivívta,⁶⁰ e mellett Olaszország a stratégiai szempontból kiemelkedő Mediterrán térségben is letette védjegyét. Az afganisztáni csapatok problémájával ellentétben a libanoni szerepvállalás ráadásul nem csak a kormánykoalíció, hanem a jobbközép ellenzék támogatását is élvezte, ez által sikerült következetesen végigvinni egy hosszabb távú stratégiát⁶¹. A külpolitikai sikerek ellenére, a folyamatos érdekellettekkel küzdő balközép koalíció nem volt képes kitölteni hivatali idejét, így 2008 áprilisában BERLUSCONI harmadszor is győzedelmeskedett a választásokon. A világsajtó azonban már visszatérésének lehetőségét sem nézte jó szemmel: a *The Economist* – amely egy büntetőjogi per során is megküzdött az ekkorra négyszeres kormányfővel – több ízben is úgy értékelte, hogy BERLUSCONI alkalmatlan a kormányzásra.⁶²

A korábban tapasztaltaknak megfelelően, ismét inkább a transzatlanti orientáció került előtérbe. BERLUSCONI kimondott célja volt, hogy GEORGE W. BUSH után annak utódjával is szoros kapcsolatokat építsen ki,⁶³ s ez mindvégig érződött Közel-Kelet-politikáján is, amelyről azonban részletesebben a következő fejezetben lesz szó. Újra a bilaterális kapcsolatok erősödtek meg, különös tekintettel Oroszországra és Líbiára. A palettára felkerült továbbá az európai partnerek nézőpontjából ugyancsak aggályos Fehéroroszország is. Az olasz EU-politika megint csak konfliktusossá vált: kemény migrációs politikája miatt sok kritika érte a kormányt az Európai Bizottság részéről. Ezzel együtt pozitív fejleménynek minősül, hogy BERLUSCONI elérte: koalíciós partnere, az *Északi Liga* a Lisszaboni Szerződés ratifikálása mellett szavazzon az olasz parlamentben, ami némileg javított személyes viszonyán ANGELA MERKELLEL és NICOLAS SARKOZYVEL.⁶⁴ A folytonosság ismét a nemzetközi békefenntartó műveletek kapcsán érhető tetten, hiszen a negyedik Berlusconi-

⁵⁹ Andreatta, Filippo: Italian Foreign Policy: Domestic Politics, International Requirements and the European Dimension. In: European Integration, 2008/1. pp. 175-176.

⁶⁰ Nyusztay: Berlusconi-től Berlusconiig: az olasz külpolitika néhány vonása a 2000-es években. pp. 56-57. EU Working Papers, 2010/1.

Online elérhető: http://elib.kkf.hu/ewp_10/2010_1_04.pdf, [2012-02-17]

⁶¹ Del Sarto-Tocci: Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East. In: Modern Italy, 2008/2. p. 143.

⁶² Mamma mia: Italians may come to regret electing Silvio Berlusconi once again. 2008. április 17. <http://www.economist.com/node/11050099>, [2012-01-10]

⁶³ The Economist Intelligence Unit: Country Report – Italy. Outlook for 2008-2009. p. 4.

⁶⁴ The Economist Intelligence Unit: Country Report – Italy. Outlook for 2010-2011. p. 5.

kormány nem döntött egy területen sem váratlan csapatkivonásról, még ha a korábbi védelmi miniszter, ANTONIO MARTINO nyilatkozott is efféle szándékokról.⁶⁵

Ebben a fejezetben megkíséreltem néhány példán keresztül bemutatni, hogy az Olaszországra jellemző gyakori kormányváltások milyen hatással vannak az atlanti és az európai térséggel szembeni külpolitikára. Láthattuk, hogy néhány évente megfigyelhető egy-egy hangsúlyváltás a gyakorlati lépések terén, miközben a retorikában ennél is élesebb különbségeket tapasztalhatunk a két politikai pólus képviselői között. Érzékelhettünk továbbá egyfajta személyes meggyőződésbeli szembenállást is a „*Lovag*” és a „*Professzor*” attitűdjében.

A leírtak alapján azt mondhatjuk, hogy egyértelműen BERLUSCONI külpolitikája kapta a több negatív kritikát a nemzetközi színtéren, ugyanakkor fontosnak tartom kiemelni, hogy ennek a fejezetnek az volt a célja, hogy a hintapolitikából fakadó hitelességi problémákra világítson rá. Ez a jelenség pedig elsősorban a kormányváltásokra, a koalíciós partnerek megbízhatatlanságára, illetve az egységes külpolitikai stratégia hiányára vezethető vissza; erre vonatkozóan láttunk ellenpéldát is, a teljes parlament támogatását élvező libanoni akció ugyanis egyértelműen nemzetközi sikerként értékelhető.

3.2.2. Eltérő álláspontok a Mediterráneumban

Olaszország Mediterráneum-politikájával kapcsolatban egyes szakértők vitatják, hogy beszélhetünk-e egyáltalán önálló külpolitikai területről, vagy a Közel-Kelethez fűződő aktuális viszony az adott olasz kormánynak az európai-transzatlanti tengelyen való elhelyezkedésétől függ.⁶⁶ Abban azonban kevesen kételkednek, hogy az európai integráció döntéshozatali folyamataiban Olaszország földrajzi közelsége a térséghez komoly tárgyalóerőt jelenthet bármelyik kormány számára,⁶⁷ s éppen ezért érdemes lenne önálló külpolitikai célokat megfogalmazni, esetleg vezető szerepre törekedni az Mediterrán partnerség viszonylatában. Ebben a fejezetben két területre fókuszálunk: egyrészt az arab-izraeli politikára, amely jelentős eltéréseket mutat a balközép és jobbközép koalíciók értékrendjében, valamint Líbiára, ahol ugyan kimutatható némi kontinuitás, BERLUSCONI

⁶⁵ Stewart, Phil-Cinelli, Antonella: Berlusconi eyes new Iraq role, changes in Lebanon. 2008. március 15. <http://www.lebanese-forces.org/world/Berlusconi-eyes-new-Iraq-role-changes-in-Lebanon1001655.shtml#ixzz1nn1jNb4c>www.lebanese-forces.org, [2012-02-10]

⁶⁶ Carbone, Maurizio: Introduction: Italy's foreign policy and the Mediterranean. In: *Modern Italy*, 2008/2. pp. 111-113.

⁶⁷ Del Sarto-Tocci: Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East. In: *Modern Italy*, 2008/2. pp. 135-136.

szerepvállalása azonban rendkívüli módon felgyorsította a folyamatokat, s az ő kormányzása alatt került Líbia igazán az olasz – és ezzel együtt az európai – politika látóterébe. Mindemellett ez a két terület az, amely jelentős sajtónyilvánosságra tarthat számot, éppen ezért az itteni szerepvállalás nagyban befolyásolja Olaszország nemzetközi megítélését.

3.2.2.1 Izrael

2001. szeptember 11. számos új fejezetet nyitott a nemzetközi közösség prioritásai tekintetében, s ez a dátum az olasz külpolitika arab-izraeli dimenziója szempontjából is korszakhatárnak tekinthető. Korábban, a hidegháború időszakában a Kereszténydemokrata Párt, hasonlóan több nyugati államhoz, a kezdeti támogatás után a hatnapos háború hatására kritikusabb hozzáállást tanúsított Izraellel szemben.⁶⁸ Ennek eredménye lett az *equidistanza* politikája, amely a '90-es évekig meghatározta az olasz külpolitika e szegmensét; ez retorikájában nem jelent mást, mint hogy egyenlő távolságot kell tartani a konfliktus két résztvevőjétől, ezzel együtt azonban Olaszország nem tesz semmilyen olyan lépést, amely megkérdőjelezné az arab államokkal való jó kapcsolatát.⁶⁹ Ehhez képest a baloldali kormányok az *oslói megállapodástól* kezdve már nagyobb egyensúlyra törekedtek a két fél között. Az igazi változás azonban BERLUSCONI aktív külpolitizálásának idején, a 2000-es évek elején jött el, rögtön a fent említett dátummal; a *World Trade Center* elleni támadást ugyanis az olasz kormányfő úgy kommentálta, hogy a nyugati civilizáció felsőbbrendű az iszlámhoz képest, amely az elmúlt 1400 évben megrekedt a fejlődésben.⁷⁰ Ezt a kijelentését ugyanakkor nem csak az arab államok, de az Európai Unió Tanácsának soros elnöke, a belga GUY VERHOFSTADT és az Európai Bizottság is elítélte, hangsúlyozva, hogy a terrorizmus, nem pedig az iszlám ellen kell harcolni.⁷¹

Az arab-izraeli tengelyen való eltolódás első látható jelei között említhetjük, hogy Olaszország nem támogatta az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának 2002/1. számú határozatát,⁷² mert az olasz küldött úgy vélekedett, hogy az csak az Izrael által elkövetett emberijog-

⁶⁸ Marzano, Arturo: Italian Foreign Policy Towards Israel: The Turning Point of the Berlusconi Government (2001-2006). In: Israel Studies, 2011/1. p. 80.

⁶⁹ Del Sarto-Tocci: Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East. In: Modern Italy, 2008/2. p. 151

⁷⁰ <http://www.rainews24.rai.it/it/news.php?newsid=13709>, [2012-03-12]

⁷¹ <http://www.rainews24.rai.it/it/news.php?newsid=13723>, [2012-03-12]

⁷² <http://unispal.un.org/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/f9a0f66f6883325f85256b9c006b96cb?OpenDocument>. [2012-03-19]

sértésekre koncentrálni, és nem veszi figyelembe a palesztin terrortámadásokat.⁷³ Ennél jelentősebbnek tekinthető BERLUSCONI 2002. decemberi deklarációja, melyet az izraeli elnök, MOSHE KATZAV látogatása alkalmából tett; e szerint ugyanis „az olasz kormány ajtóit bezáródtak JASSZER ARAFAT előtt”.⁷⁴ Ezek után tettei is ezt a kijelentését igazolták, mivel Olaszország uniós soros elnöksége alatt sikerült elérni, hogy a *Hamast* felvegyék egy közös, uniós terrorista szervezet felvonultató listára; mindez merőben ellentmond EMILIO COLOMBO külügyminiszter 1980-as törekvésének, amelynek középpontjában éppen az állt, hogy a *Palesztin Felszabadítási Szervezetet* politikai, ne pedig terrorista szervként kezeljék a nemzetközi szinten.⁷⁵

Ezeknek az eseményeknek szinte egyenes következménye volt, hogy az Arab Liga államaival soha nem látott mélypontra kerültek a bi-és multilaterális kapcsolatok. Olyannyira, hogy az a már említett *catering diplomácia* sikerességét is veszélyeztette: AMR MOUSSA, az Arab Liga vezetője ugyanis visszautasította a 2003-as, nápolyi, Hatodik Euro-Mediterrán Miniszteri Konferencián való részvételt, ez által az esemény összességében inkább sikertelennek tekinthető: nem sikerült ugyanis új kezdeményezéseket elindítani,⁷⁶ ami kudarcot jelentett egyrészt Olaszország, másrészt az Európai Unió egészének szempontjából is. Ezen a ponton felmerülhet a kérdés: ha ennyi áldozattal járt, miért fűződhetett BERLUSCONI-nak érdeke Izrael felé fordulni, hiszen az arab államok jóváhagyása nélkül Olaszország aligha vállalhatott vezető vagy éppen mediátori szerepet a Mediterrán térségben, holott BERLUSCONI korábban ezt a célt tűzte ki külpolitikájában. Tehát a korábbi elképzelés, miszerint a tágabb Közel-Keleten a korábbi olasz *payer* attitűdöt a *player* váltaná fel,⁷⁷ azaz hogy Itália finanszírozóból valódi kezdeményező szereplővé váljon, nem valósulhatott meg.

A kérdésre a válasz több szerző szerint egyértelmű: BERLUSCONI pro-izraeli attitűdjét az atlantista, illetve terrorizmusellenes politikájának részeként aposztrofálják, mivel az Egyesült Államokkal együtt BERLUSCONI a térségben egyetlen demokratikus államként Izraelt

⁷³ <http://unispal.un.org/unispal.nsf/9a798adbf322aff38525617b006d88d7/d20cea3099cd65e785256b9e004b225d?OpenDocument&Highlight=0,UNCHR,2002>, [2012-03-19]

⁷⁴ „Le porte di Palazzo Chigi sono state chiuse a tutti i rappresentanti di Yasser Arafat subito dopo la strage di Netanya nel marzo del 2002 e da allora il presidente del Consiglio italiano ha tagliato ogni contatto con il presidente Arafat”. <http://www.repubblica.it/online/esteri/terridodici/berlusconi/berlusconi.html>, [2012-03-10]

⁷⁵ Marzano, Arturo: Italian Foreign Policy Towards Israel: The Turning Point of the Berlusconi Government (2001-2006). In: Israel Studies, 2011/1. p. 87.

⁷⁶ Fernandez, Haizam Amirah – Youngs, Richard: The Euro-Mediterranean Partnership: Assessing the First Decade. p. 124. http://www.realinstitutoelcano.org/publicaciones/libros/Barcelona10_eng.pdf, [2012-03-12]

⁷⁷ Mandák Fanni: Az olasz válság anatómiája. In: Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly, 2011/7. pp 1-3.

tartotta számon.⁷⁸ Emellett azonban belpolitikai okai is lehetnek a jelenségnek: egyrészt a jobboldalon megjelenő antimuszlim, bevándorlás-ellenes nézetek, másrészt pedig az az igény, hogy BERLUSCONI radikálisnak nevezhető koalíciós partnereit, főként a posztfasiszta utódpartot, a *Nemzeti Szövetséget* és annak vezetőjét, GIANFRANCO FINI-t szélesebb körökkel elfogadtassa.⁷⁹ A pro-izraeli nyilatkozatok ugyanis egyértelműsítették, hogy FINI és pártja többé nem a fasiszmus eszmeiségét követi, ez által BERLUSCONI mintegy legitimálni kívánta külügyminisztere személyét.

Ehhez képest a második Prodi-kormány külügyminisztere, MASSIMO D'ALEMA – a korábban bemutatott Európához való ismételt közeledés szellemében – más álláspontot képviselt az arab-izraeli konfliktusban. Noha hangsúlyozta Izrael állam létjogosultságát, az izraeli csapatok kivonását szorgalmazta a palesztin területekről, amit tárgyalásos úton kívánt megvalósítani.⁸⁰ Ezzel együtt D'ALEMA az *equidistanza* elve helyett az *equivicinanza* mellett foglalt állást, ami a korábbi egyenlő távolság helyett a két fél közötti egyenlő közelségre fókuszált. Mindemellett erre az időszakra tehető a libanoni beavatkozás sikere is, amelyről azonban már fentebb szóltunk.

A negyedik Berlusconi-kormány regnálása idején, 2008 decemberében kirobbant gázai válság során egyértelműen az izraeli csapatok ragadtak elsőként fegyvert. Ekkor vált világossá, hogy Olaszország esetében még ebben a szituációban sem beszélhetünk pártatlanságról,⁸¹ hiszen – bár FRANCO FRATTINI külügyminiszter támogatta a helyzet nemzetközi megoldását – Franciaországtól eltérően nem ítélte el az aránytalan fegyverhasználatot, sőt, a *Hamasz* által okozott sérelmeket hozta fel a zsidó állam mentségéül.⁸² Ezzel egy időben az olasz parlament is tárgyalta az esetet, a balközép koalíció azonban nem fogadta el a *Hamasz* kizárólagos felelősségét a kérdésben, így nem sikerült egységes álláspontra jutni, miközben SARKOZY Franciaországa mint az EU soros elnöke átvette a vezető szerepet⁸³ a békefolyamat megindításában. A BERLUSCONI által korábban deklarált olasz közvetítői szerep tehát az azonnali reagálást igénylő helyzetben nem tudott teret nyerni.

⁷⁸ Del Sarto-Tocci: Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East. In: *Modern Italy*, 2008/2. p. 139.

⁷⁹ Marzano, Arturo: Italian Foreign Policy Towards Israel: The Turning Point of the Berlusconi Government (2001-2006). In: *Israel Studies*, 2011/1. pp. 89-91.

⁸⁰ *La Stampa*, 2006. június 23.

⁸¹ Carbone, Maurizio – Coralluzzo, Valter: The Politics of Italy's Foreign Policy in the Mediterranean. In: *Mediterranean Politics*, 2009/3. pp. 431-432.

⁸² *La Repubblica*, 2009. január 5.

⁸³ *Financial Times*, 2009. január 6.

Összességében tehát láthattuk, hogy Olaszország a Berlusconi-kormányok alatt nem csak az arab államoktól, de a térségben tanúsított pro-izraeli magatartás miatt az Európai Uniótól is távolabb került, hiszen az olasz álláspontnak is köszönhető, hogy a palesztin kérdésben Európa nem tudott egységes hangon megszólalni. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy BERLUSCONI Izrael-politikája nélkül az *equivicinanza* koncepciója sem jöhetett volna létre, ugyanis a második és harmadik Berlusconi-kormányok évei alatt indultak el azok a folyamatok, amelyek kedvező irányba mozdították el Izrael és az Egyesült Államok Olaszországgal szembeni hozzáállását,⁸⁴ ami alapját képezheti az olasz közvetítői szerepkör kialakulásának. Véleményem szerint azonban Olaszországnak a mediátori szerepkört elsőként nem az izraeli-palesztin relációban, hanem az Egyesült Államok és Európa álláspontjainak koordinációjában kellene felvállalni, ehhez azonban kiegyensúlyozottabb olasz külpolitikára, azaz nemzetközi hitelességre volna szükség ezen a tengelyen, amennyiben a mindenkori olasz kormány mindkét fél számára elfogadható partnerként kíván megjelenni.

3.2.2.2 Líbia

A hidegháború alatt Olaszország és Líbia kapcsolatát számos konfliktus terhelte: többek között a kolonializmus öröksége és a Lampedusa szigetére telepített bombák kérdése és Líbiának a nemzetközi terrorizmusban való részvétele.⁸⁵ Ez utóbbi odáig vezetett, hogy a *Lockerbie-ügy* kapcsán az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság nyomására az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1991-ben nemzetközi szankciókat vezetett be Líbia ellen, s ezeket az EU is alkalmazta. A kereskedelmi kapcsolatok ugyanakkor élénkek maradtak, főként mivel a líbiai olajexport 90%-át az Európai Unió tagállamai vásárolták fel.⁸⁶

Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy az 1959-ben Líbiában is megjelenő AGIP-ENI olasz kőolajvállalat szintén vezető szerepet tölt be a földgáz-kőolaj szektorban, így a kapcsolatok normalizálása a gazdasági függőség⁸⁷ miatt, illetve a korábbi ENSZ szankciók feloldásával mindkét állam elemi érdekévé vált. Ezért a '90-es években a balközép koalíciók

⁸⁴ Del Sarto-Tocci: Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East. In: Modern Italy, 2008/2. p. 147.

⁸⁵ Carbone, Maurizio – Coralluzzo, Valter: The Politics of Italy's Foreign Policy in the Mediterranean. In: Mediterranean Politics, 2009/3. pp. 432-433.

⁸⁶ Szigetvári, Tamás: Euro-mediterrán Partnerség - az Európai Unió és a mediterrán országok kapcsolatrendszerének elemzése és értékelése. PhD értekezés, BKÁE Világgazdasági Tanszék, Budapest, 2002.

⁸⁷ Olaszország olajigényének 51%-át fedezi líbiai forrásból. <http://www.globaltrade.net/m/c/Libya.html>, [2012-03-20]

megkezdtek a bilaterális, elsősorban kereskedelmi kapcsolatok helyreállítását,⁸⁸ ez azonban nem oldotta meg az 1911 és 1943 közötti gyarmati időszak által okozott feszültségeket. A kérdést végül a negyedik Berlusconi-kormány alatt sikerült rendezni, amikor a kormányfő hivatalosan is bocsánatot kért⁸⁹ Líbiától az elszenvedett károkért, s 20 év alatt 5 milliárd dollárnyi kártérítés megfizetésére vállalt kötelezettséget. Ez az aktus végül a két ország közötti Barátsági, Partnerségi és Együttműködési Megállapodás aláírásának zálogává vált.

A gazdasági érdekek mellett azonban más tényezők is szerepet játszottak a két állam közötti diplomáciai közeledésben, amelyek közül Olaszország szempontjából kiemelkedik az illegális migráció kérdése, ami az EU-val való politikai kapcsolatépítés alapjául is szolgált,⁹⁰ s ez által sikerült Líbiát újra becsatolni a nemzetközi véráramba: a 2000-es évek elejére úgy tűnt, KADHAFI végleg szakított a terrorista sejtekkel. Ezt a feltételezést az is alátámasztotta, hogy regnálásának utolsó évtizedében a Népi Forradalom vezetője szorosan együttműködött Nemzetközi Migrációs Szervezettel⁹¹ és az Európai Unióval a határellenőrzés és az illegális migránsok gyűjtőhelyéül szolgáló létesítmények felállítása terén. Mindeközben BERLUSCONI és KADHAFI között is született egy megállapodás ebben a témában, amelynek értelmében az Olaszországba érkező illegális migránsokat Líbiába szállítják, ahonnan visszaküldik őket eredeti lakhelyükre.

3. ábra: Lampedusa szigete.

Forrás: <http://www.economist.com/node/18561247>, [2012-02-20]

Ez a rendelkezés azonban az *Amnesty International* és a *Human Right Watch* megítélése szerint súlyosan jogsértő volt; a szervezetek szakértői úgy vélték, hogy Olaszország nem tartotta be a *non-refoulement* elvet, azaz bárkit kitoloncoltak, tekintet nélkül a bevándorlók esetleges menedékjogának alapos vizsgálatára, ráadásul a Líbia területére visszatoloncolt migránsok testi épségének védelmét a Kadhafi-rezsim nem volt képes biztosítani.⁹² 2008-ban az Emberi Jogok Európai Bírósága elé vittek egy ezzel

⁸⁸ Carbone, Maurizio – Coralluzzo, Valter: The Politics of Italy's Foreign Policy in the Mediterranean. In: Mediterranean Politics, 2009/3. p. 433.

⁸⁹ Corriere della Sera, 2008. augusztus 31.

⁹⁰ Sebei, Rym: Az EU tagállamainak kapcsolatépítése Líbiával az embargó részleges feloldásától napjainkig. EU Working Papers, 2008/4. p. 64.

⁹¹ International Organisation for Migration (IOM)

⁹² <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=484> [2012-01-30]

kapcsolatos ügyet,⁹³ s az ítéletben a Bíróság jogerősen elítélte Olaszországot a non-refoulement elv megsértéséért.⁹⁴ A HRW egy elemzésének tanúsága szerint⁹⁵ azonban a probléma az ezt követő években sem szűnt meg: a Lampedusa szigetén fogvatartottak nagy része ugyanis 2009-ben hirtelen eltűnt; vélhetően a korábbi, 2004-es megegyezés értelmében hajóval útnak indították őket Afrika partjai felé – ez az eset szintén a Strasbourgi Bíróság elé került, ahol ismételten elmarasztalták Olaszországot. A felsorolt események több kritikát kiváltottak: az említett jogvédő szervezetek mellett a Katolikus Egyház, az Európa Tanács és az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága is tiltakozásának adott hangot, ami meglehetősen rossz fényt vetett Olaszországra nemzetközi partnerei körében.⁹⁶

1. kép: Berlusconi és Kadhafi egy találkozásuk alkalmával.

Forrás:

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20110301-akik-diktatorokkal-csokoloztak-a-szorongatott-arab-vezetok-nyugati-baratai.html>, [2012-03-23]

A másik kérdés, amely sokakat aggasztott a magas rangú vezetők szintjén, hogy BERLUSCONI személyes jó kapcsolatot épített ki KADHAFIVAL, amelynek ékes bizonyítéka – a már említett barátsági szerződésen túl – a két vezető kölcsönös, 2009-ben történt látogatása hazájuk fővárosában. Ezek közül történelmi jelentőségűnek tekinthető KADHAFI megjelenése Rómában, hiszen ahogyan az *Al Jamahiriya* című líbiai lapban írták: „az elmúlt negyven évben nagyobb volt a valószínűsége annak, hogy KADHAFI a Szaturnuszra látogat, mint hogy Olaszországba”.⁹⁷

Ennek tükrében érthető, hogy sokan elleneztek a diktátor meghívását – nem csak ellenzéki, de kormánypárti oldalon is komoly aggályok merültek fel az antidemokratikusnak tartott vezető szívélyes fogadása kapcsán.⁹⁸

Később, a líbiai polgárháború kirobbanásakor nemzetközi, szakértői szinten is többen kritizálták BERLUSCONI-t a túlságosan szoros perszonális kapcsolat miatt, ugyanis veszélyt láttak abban, hogy egy ennyire szélsőséges megítélésű államférfi utódja vajon hogyan viszonyul majd a több mint negyven évig regnáló vezető korábbi barátaihoz – félt, hogy

⁹³ SAMI BEN KHEMAIS ESSID tunéziai állampolgár visszatoloncolásáról szóló ügy.

⁹⁴ Amnesty International Report 2010, <http://www.amnesty.org/en/region/italy/report-2010>, [2012-03-14]

⁹⁵ http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/italy0909webwcover_0.pdf, [2012-03-14]

⁹⁶ Carbone, Maurizio – Coralluzzo, Valter: The Politics of Italy's Foreign Policy in the Mediterranean. In: *Mediterranean Politics*, 2009/3. pp. 432-433.

⁹⁷ idézi: *Corriere della Sera*, 2009. június 10.

⁹⁸ <http://www.guardian.co.uk/world/2009/jun/10/berlusconi-gaddafi-italy-photo>, [2012-03-23]

amiért BERLUSCONI dolgozott, ideológiai okok miatt tönkre mehet.⁹⁹ Tény ugyanis, hogy számos pozitív hozadéka is volt a két ország közötti viszony javulásának: a 2001-2004 közötti időszak legjelentősebb üzletei között említhetjük, hogy a 2001 júliusában kötött 4,6 milliárd dolláros szerződést, amely a térség legjelentősebb gázvezeték-projektjének megvalósítását tűzi ki céljául. További 3 milliárd dollár értékben különböző olasz cégek üdülőfalvak létesítését vállalták országszerte, emellett amerikai és olasz beruházók nagy számban építenek bevásárlóközpontokat, illetve szállodákat.¹⁰⁰

A fent említett okok, tehát a gazdasági kapcsolatok, az illegális migráció visszaszorítása, a 2008-as barátsági szerződés, valamint a két vezető személyes jó viszonya miatt, 2011 februárjában nem volt egyértelmű, hogy Olaszország milyen lépéseket tesz a Líbiában zajló polgárháború megfékezésére – BERLUSCONI eleinte napokig nem foglalt állást a kérdésben,¹⁰¹ ami ismételten nemzetközi kritikát váltott ki.

S noha végül lassanként egyre több területen részt vettek a katonai akciókban, a líbiai konfliktus megmutatta az elméleti részben felvázolt, egymásnak ellentmondó bilaterális és multilaterális politikák problematikáját, nevezetesen, hogy az olyan országokkal való közeli reláció, amelyeket a nemzetközi szövetségesek nem fogadnak el, megbízhatatlan partnerként festik le Olaszországot. Ráadásul, amikor a két ellentétes külpolitikai megfontolás egy konfliktus során szembekerül egymással, olyan célkitűzések kerülhetnek veszélybe, mint a *payerből playerré* válás a Mediterráneumban – ahogyan Líbia esetében is végül a SARKOZY-CAMERON tandem vállalta fel az irányító szerepet.

⁹⁹ <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2053363,00.html>, [2012-03-20]

¹⁰⁰ Sebei, Rym.: Az EU tagállamainak kapcsolatépítése Líbiával az embargó részleges feloldásától napjainkig. EU Working Papers, 2008/4. p. 83.

¹⁰¹ Molnár, Anna: Olaszország és Líbia kapcsolata a 2011-es polgárháború tükrében. Kül-Világ, 2011/4. pp.14-15.

4. Az apolitikus politikus sajátos politikai tevékenységének nemzetközi visszhangja

Az előző részben néhány példán keresztül illusztráltam, hogy a kormányváltások fényében hogyan változott folyamatosan az elmúlt 20 év olasz külpolitikája bizonyos területeken. Ebben a fejezetben azonban csak azokra a tényezőkre koncentrálunk, amelyek elsősorban SILVIO BERLUSCONI politizálását és személyiségét jellemzik, és amelyekről azt feltételezhetjük, hogy valamilyen irányban mindenképpen befolyásolták Olaszország nemzetközi megítélését.

4.1 A külpolitika perszonalizációja

A nemzetközi kapcsolatok elméletei ritkán foglalkoznak a politikai döntéshozatal érzelmi motivációival, ugyanis azokat a realista és liberális irányzatok egyaránt irracionálisnak tartják, így nehezen képezhetnék egy-egy logikus magyarázat hiteles alapját.¹⁰² Ezzel együtt a politikusok emberi lények, akik ugyanúgy szimpátia alapján is megítélik külföldi kollégáikat, ez pedig a személyes tárgyalások során nem elhanyagolható tényező,¹⁰³ éppen ezért az elmúlt évek tanulmányai már gyakrabban választják a személyiség külpolitikai befolyását vizsgálatuk tárgyaként. Ahogyan GEORGE LAKOFF fogalmaz: az államot gyakran emberként látjuk,¹⁰⁴ s nyilvánvalóan éppen aktuális vezetője testesíti meg azt. BERLUSCONI politikai tevékenységéről beszélve, mindenképpen szót kell ejtenünk az érzelmek szerepéről, hiszen azok – ahogyan látni fogjuk – áthatják bel-és külpolitikai kapcsolatait, retorikáját.

¹⁰² Crawford, Neta C.: The Passion of World Politics. Propositions on Emotion and Emotional Relationships. In: *International Security*, 2000/4. p. 116.

¹⁰³ Giacomello, Giampiero - Ferrari, Federica - Amadori, Alessandro: With friends like these: foreign policy as personal relationship. In: *Contemporary Politics*, 2009/2. p. 247.

¹⁰⁴ Lakoff, George: Metaphor at war: the metaphor system used to justify war in the Gulf. In: M. Rutz, ed. *Thirty years of linguistic evolution: studies in honour of Rene Dirven on the occasion of his sixtieth birthday*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1992. pp. 463–481.

Az Olajfa-kormányok külpolitikai tevékenységéhez képest mindenképpen újdonságot jelent, hogy – ahogyan azt Kadhafi esetében már láttuk¹⁰⁵ – BERLUSCONI néhány állam-és kormányfővel személyes jó viszony kialakítását szorgalmazta, vagy ahogyan ő maga fogalmazott: „lelkes csodálója politikájuknak”.¹⁰⁶ Sok esetben barátaiként¹⁰⁷ emlegette e nagyhatalmi vezetőket: elsősorban GEORGE W. BUSH-t, VLADIMIR PUTYINT és TONY BLAIRT.

Az olasz kormányfő a belpolitikai viszonyok mellett a külpolitikai stratégiát is egy üzleti modellként értelmezte,¹⁰⁸ ahol a személyes jó kapcsolatok elengedhetetlenek, a karizmának pedig óriási szerepe lehet. Fontos motivációja e kapcsolatok kialakításában ugyanakkor a hazai legitimáció megszerzése¹⁰⁹ volt: úgy gondolta, hogy ha az olaszok azt látják, hogy más jelentős vezetők megbecsülik, az a szavazók körében is más megvilágításba helyezi ténykedését. Itt utalnék vissza arra a korábban felvetett tézisére, hogy BERLUSCONI külpolitikai tevékenysége révén kívánta legitimálni hatalmát odahaza.¹¹⁰ Ráadásul ezek a kormányfői szintű találkozások mindig nagy sajtóvisszhangra találtak, BERLUSCONI pedig a külpolitikában – több forrás szerint is¹¹¹ – a megjelenés lehetőségét élvezte leginkább. Ez összecseng azzal a korábban már említett elemmel, hogy Olaszország a *catering diplomáciát* részesíti előnyben, azonban ezt a nézetet most már kiegészíthetjük azzal is, hogy mindez főként a Berlusconi-kormányok alatt érvényesülő tendencia.

Az említett vezetők politikájának csodálata mellett azonban természetesen más indokok is szerepet játszottak abban, hogy BERLUSCONI éppen az ő barátságukat, támogatásukat kívánta megszerezni. GEORGE W. BUSH szintén jelentős

2. kép: Berlusconi és Bush a Fehér Házban.

Forrás:

<http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,1849966,00.html>, [2012-03-24]

¹⁰⁵ A MOAMMER AL-KADHAFIval való különleges kapcsolatáról az előzőekben már szoltam, így arra részletesen nem térek ki ismét.

¹⁰⁶ Pasquino, Gianfranco: The Five Faces of Silvio Berlusconi: the Knight of Anti-politics. In: Modern Italy, 2007/1. p. 50

¹⁰⁷ La Repubblica, 2003. január 30.

Online elérhető: <http://www.repubblica.it/online/politica/italiainraqcinque/berlusconi/berlusconi.html>, letöltés: [2012-02-28]

¹⁰⁸ Giampiero Giacomello, Federica Ferrari and Alessandro Amadori: With friends like these: foreign policy as personal relationship. In: Contemporary Politics, 2009/2. p. 247.

¹⁰⁹ Amadori, Alessandro: Mi consenta: metafore, messaggi e simboli. Libri Scheiwiller, Milano, 2002., idézi: Id. mű, p. 253.

¹¹⁰ Documenti Istituto Affari Internazionali: La politica estera italiana a 150 anni dall'Unità: continuità, riforme e nuove sfide. Rapporto introduttivo dell'Edizione 2011 dell'annuario „La politica estera dell'Italia”. 2011. március, p. 6.

¹¹¹ Pasquino, Gianfranco: The Five Faces of Silvio Berlusconi: the Knight of Anti-politics. In: Modern Italy, 2007/1. p. 50

üzleti háttérrel bírt, a politizálásról alkotott felfogása nagyon hasonlított az olasz miniszterelnökéhez, míg TONY BLAIRT tartós kül- és belpolitikai sikerei miatt tartotta nagyra. Ehhez képest PUTYINnal való kapcsolatát egyfajta kooperatív pragmatizmus működtette, ugyanis BERLUSCONI szándéka az volt, hogy Olaszország hídszerepet tölthessen be az Európai Unió és Oroszország között, miközben gázfüggőségét is csökkenteni kívánta ez által. Ugyanakkor, ami mind a négy vezetőt összeköti, az a messianisztikus küldetéstudat: az a felfogás, hogy ők képesek valami olyat cselekedni, ami a világ egy részének vagy egészének javát szolgálja.¹¹²

Mára azonban már világosan látszik, hogy a barátság illúziója ellenére ezek a kétoldalú kapcsolatok meglehetősen aszimmetrikusak voltak, ugyanis hiába nevezte magát BERLUSCONI BUSH leghűségesebb szövetségeseinek a Mediterráneumban,¹¹³ vagy hiába sikerült az Egyesült Királyság szövetségeseivé válni az Európai Unión belül, mindkét ország más bilaterális partnerségeket tekintett elsődlegesnek. Míg az Egyesült Államok továbbra is fenntartotta különleges kapcsolatát az Egyesült Királysággal, addig Blair is inkább JOSÉ MARÍA AZNAR Spanyolországát, Németországot és Franciaországot tekintette fő partnerének az EU-n belül.¹¹⁴ Ráadásul BERLUSCONI ezzel a személyes típusú külpolitikával olyan magasan tartotta az Olaszországgal szembeni elvárásokat, amelyeknek katonai eszközök híján az képtelen volt megfelelni.¹¹⁵

A baráti kapcsolatok jellege mellett – BERLUSCONI olvasatában – informális stílust jelentett, ami több ízben azt eredményezte, hogy az olasz kormányfő a

3. kép: Berlusconi kísérőlevele az olasz válságkezelési tervezethez. 2011. október 26.

Forrás: <http://www.channelcity.it/news/12876/crisi-eurozona-ecco-il-testo-della-lettera-inviata-da-silvio-berlusconi.html>, [2012-03-10]

¹¹² Hermann, M.G.: Who leads matters: the effects of powerful individuals, special issue: leaders, groups, and coalitions: understanding the people and processes in foreign policymaking. In: International Studies Review, 2001/2. pp. 83–131.

¹¹³ <http://www.italystl.com/ra/2664.htm>, [2012-03-13]

¹¹⁴ Chelotti, Nicola: Italy seen through British eyes: a European middle power? In: Modern Italy, 2010/3, p. 307

¹¹⁵ Giampiero Giacomello – Ferrari, Federica – Amadori, Alessandro: With friends like these: foreign policy as personal relationship. In: Contemporary Politics, 2009/2. p. 249.

diplomácia világában elfogadott alapvető viselkedési szabályokat nem tartotta be. Az előző oldali fotón látható például az a kísérőlevél, amelyet az olasz válságkezelő intézkedésekről szóló tervezet mellé csatoltak, s amelyet HERMAN VAN ROMPUYNak, az Európai Tanács és JOSÉ MANUEL BARROSÓnak, az Európai Bizottság elnökének címeztek. A levélen láthatjuk BERLUSCONI kézírását, ami nem idegen ugyan a diplomácia világtól, ugyanakkor az elkészítés („*Un forte abbraccio*” – Erős öleléssel: Silvio) meglehetősen szokatlan, informális hangnemben íródott, így az olvasónak – többek között a keresztnév használata miatt – nem az a benyomása, hogy a levél mögött egy hivatalos anyagot talál. Az előbbi példa is illusztrálja, hogy hiába tartották egyesek elbűvölőnek és közvetlennek, az Olaszországról kialakított képet nem sikerült átformálnia, épp ellenkezőleg: többen úgy vélték, hogy Olaszország bizonyára nagyon kedves emberek hazája, akiket azonban nem lehet komolyan venni.¹¹⁶

Ezzel együtt pozitív hozadéka is voltak ennek a típusú külpolitikának: amellett, hogy sikerült néhány, Olaszország számára igen kedvező gazdasági megállapodást kötni egyik legnagyobb sikerének tekinthetjük, hogy BERLUSCONI közbenjárása révén, éppen BLAIRrel és BUSHsal való közeli viszonya miatt sikerült meggátolnia az ENSZ Biztonsági Tanácsának reformját, kizárva így Németország, India és Brazília állandó vagy fél-állandó tagságának lehetőségét. Ennek a mozzanatnak persze következményei is voltak, hiszen értelemszerűen ilyen előzmények után Olaszország nem válhatott a brit–francia–német tengely részesévé, s veszített az Európai Unióban az Olajfa-kormányok ideje alatt megszerzett pozícióiból.¹¹⁷ Összességében a kialakult kép inkább negatívnak tekinthető,¹¹⁸ hiszen miközben BERLUSCONI rendkívüli módon bízott abban, hogy a barátságon alapuló külpolitika sikeres lehet, sokszor nem vette figyelembe a világhatalmi realitásokat.¹¹⁹

4.2 Alkalmatlan Olaszország vezetésére?

Már korábban is kiemeltém, hogy noha Olaszország külpolitikáját általánosságban is sok kritika éri, SILVIO BERLUSCONI személyesen is sok támadás célpontjává vált az elmúlt

¹¹⁶ Giampiero Giacomello – Ferrari, Federica – Amadori, Alessandro: With friends like these: foreign policy as personal relationship. In: Contemporary Politics, 2009/2. p. 254.

¹¹⁷ Brighi, Elisabetta: ‘One man alone’? A long duration approach to Italy’s foreign policy under Berlusconi. In: Government and Opposition, 2006./2. pp. 278–297.

¹¹⁸ Waltson, James: Italian foreign policy in the ‘Second Republic’. Changes of form and substance. In: Modern Italy, 2007/1. pp. 91–104.

¹¹⁹ Giampiero Giacomello, Federica Ferrari and Alessandro Amadori: With friends like these: foreign policy as personal relationship. In: Contemporary Politics, 2009/2. p. 254.

években: az általa okozott belpolitikai visszasságok gyakran nemzetközi visszhangra találnak. Górcső alá véve a fenti témakört, BERLUSCONI kritikusai főként az összeférhetetlenségi tényezőket szokták kiemelni; nevezetesen, hogy Olaszország leggazdagabb vállalkozója, egyben médiamogulja, aki ellen bírósági tárgyalások egész sora van folyamatban, hogyan lehet hiteles akár a hazai, akár a nemzetközi közvélemény szemében. 2001-ben, második kormányának megalakulásakor a *The Economist* című lap szokatlanul kemény hangvételű cikkében tárgyalta mindezt: ¹²⁰ „Bármilyen, magára valamit is adó demokráciában elképzelhetetlen lenne, hogy olyan ember állhasson nagy eséllyel a miniszterelnökség küszöbén, aki ellen ügyészégi nyomozás folyik, egyebek között pénzmosás, gyilkosságban való közreműködés, maffiakapcsolatok, politikusok, bírák és az adórendőrség megvesztegetése gyanújával. Ám Olaszországban ez lehetséges, mert ez az ember SILVIO BERLUSCONI, az ország leggazdagabb állampolgára, aki [...] alkalmatlan bármelyik ország, nemhogy a világ egyik leggazdagabb demokráciájának vezetésére”.

Ebben a fejezetben megkísérlem bemutatni ezen összeférhetetlenségnek az idézetben is kiemelt legfőbb elemeit, a pártkoalíció felépítésével kapcsolatos kételyeket, az olasz gazdaság strukturális problémáinak elhanyagolását, valamint a választási kampányok és nyilvános szereplések során tetten érhető populizmust, kitérve az ezekre a tényezőkre vonatkozó nemzetközi visszajelzésekre.

4.2.1 Az összeférhetetlenség elemei

A *The Economist* által is megvilágított tényezők közül talán a legfontosabb BERLUSCONI ellen zajló a büntető- és polgárjogi eljárások kérdése, amelyek vezérfonalként is szolgálhatnak ebben a részegységben, ugyanis gyakorlatilag valamennyi összeférhetlenségi elemhez kapcsolható egy-egy bírósági ügy.

BERLUSCONI, hatalomra lépésének kezdetétől bizalmatlanul viselkedett az olasz igazságszolgáltatás intézményeivel szemben: a bírákat egyszerűen *vöröstógásoknak* titulálta, arra utalva, hogy az igazságszolgáltatás a kommunista célok szolgálatában támadja őt – ez az egyik sarokköve antikommunista retorikájának, amely populizmusának szerves részét képezi. ¹²¹ SILVIO BERLUSCONI, az építőipari vállalkozó ellen azonban már a 70-es évek végétől eljárás indult svájci gazdasági társaságokkal folytatott kapcsolatok miatt, amelyből

¹²⁰ *The Economist*, 2001. április 26.

¹²¹ Magyar, Péter: Berlusconi – Pénz, hatalom, botrányok. HVG Könyvek, Budapest, 2011. pp. 199-221.

később egy, a Pénzügyőrséggel szembeni vesztegetési ügy is kinőtte magát a 90-es években. Ugyanakkor való igaz, hogy politikai porondra lépését követően, az aktuális helyzettől függően, a kormány vagy éppen az ellenzék vezetője a közfigyelem középpontjába került, s tényfeltáró riportok sora született kétes ügyleteiről, illetve az azokkal kapcsolatos bírósági eljárások visszasságairól, amelyeknek előzményei azonban nyilvánvalóan korábbra nyúlnak vissza.

Ezen a ponton érdemes röviden kitérni arra, hogyan sikerült nem egészen két hónap alatt BERLUSCONinak olyan pártot létrehoznia, amely olyannyira meggyőző programmal állt elő, hogy még ha kevéssel is, de győzedelmeskedett az 1994-es választásokon. A *Forza Italia* politikai bázisát alapvetően az 1986-ban megvásárolt *AC Milan* nevű futballcsapat szurkolói csoportjaira építette, ugyanis azzal az analógiával érvelt kampánya során, hogy ha korábban nem látott sikereket¹²² tud elérni egy addig kevésbé eredményes gárdával, akkor Olaszországot is képes lesz felvirágoztatni, átértelmezni a politizálás fogalmát.

Egy új párt elindításához ugyanakkor jelentős tőkére volt szüksége, ezt pedig elsősorban a kereskedelmi televíziózás „feltalálása” jelentette számára:¹²³ 1979-ben alapított reklámcége, a *Publitalia* ugyanis felkarolta azoknak a reklámoknak az ügyét, amelyek az országos sugárzású csatornákon nem jelenhettek meg, s a korábban helyi tévéadókból – törvény adta kiskapuk segítségével országossá váló – *Canale 5* így monopóliummal bírt a kereskedelmi hirdetések piacán. 1982-ben az *Italia1*-t, két évvel később pedig a *Rete4* kereskedelmi adókat vásárolta meg, amelyek az 5-ös csatorna sugárzási elve alapján működtek.¹²⁴ BERLUSCONinak végül politikai kapcsolatainak köszönhetően sikerült legalizálnia a fennálló helyzetet: barátja, a BETTINO CRAXI miniszterelnöksége idején ugyanis megszületett a *Mammi-törvény*, amely kereskedelmi csatornák számára is lehetővé tette az élő adás sugárzását, amelyek így egyenrangúvá váltak az állami adókkal. Így összességében tehát nem csak a szükséges tőke, de a tömegek befolyásolásának leghatékonyabb eszköze is rövid időn belül rendelkezésére állt.

Ugyanakkor a fent említett üzleti területek mindegyikéhez kötődnek illegális aktusok. Leggyakrabban olyan gazdasági bűncselekményekről van szó, mint mérleghamisítás, törvénytelen pártfinanszírozás, vesztegetés, jogtalan elsajátítás, adócsalás vagy a trösztellenes törvény megsértése, de vádolták maffiás tevékenységben való közreműködéssel, illetve

¹²² 1988-tól kezdve az *AC Milan* hétszer nyert hazai bajnokságot, ötször Bajnokok Ligája döntőt, emellett elhódított három Szuperkupát és két Interkontinentális kupából is győztesen került ki.

¹²³ Ginsborg, Paul: *Silvio Berlusconi – Television, Power and Patrimony*. Verso, London, 2004. pp. 32-37.

¹²⁴ A RAI monopóliumát úgy tudta kijátszani, hogy felvásárolta helyi adóknak egy hálózatát, s ezeken a csatornákon felvételtől ugyan, de egy időben ugyanazt sugározta – így gyakorlatilag országos csatornákat hozott létre.

kiskorú megrontásával is.¹²⁵ Tény azonban, hogy sosem sikerült felelősségre vonni egyetlen ügyben sem, részben mert az ügyvédek – kihasználva az olasz jogrendszer sajátosságait¹²⁶ – időhúzási taktikákat alkalmaztak, így már azok a bűncselekmények is elévültek, amelyek elkövetésében végül bűnösnek találták; részben pedig mert BERLUSCONI kormányfőként maga fogadtatott el olyan törvényeket, amelyek megvédték őt az igazságszolgáltatástól. A nemzetközi sajtó több hírt megjelentetett a nagyfokú korrupcióról, arról, ahogyan a bíróságon dolgozók többsége valamilyen módon függött BERLUSCONITól, s ezek a sajtóorgánumok mélyen elítélték ezt a jelenséget,¹²⁷ úgy érveltek, hogy ez a társadalmi morált is megfertőzi.¹²⁸

A másik jelentős ellenállási pont a médiabirodalom kérdése, amellyel egy, a korrupcióról szóló 2002-es ENSZ-jelentés is foglalkozik:¹²⁹ megjegyzi, hogy BERLUSCONI

4. ábra: A sajtószabadság mértékének térképe Európában (2005).

Forrás:

<http://www.unrealpolitics.com/topic/1963572/1/Discussions/ITALIAN-PRESS-PARTLY-FREE-ACCORDING-TO-FREEDOM-HOUSE.html> [2012-03-20]

korábban megígérte a nemzetközi közösségnek, hogy az érdekkonfliktust a kormányalakítást követő száz napon belül megoldja, ez azonban nem történt meg. Ráadásul több forrás arról tanúskodik, hogy a sajtószabadság sérül Olaszországban, mivel a miniszterelnökről túl kritikus hangvételben publikálóknak számolniuk kell állásuk elvesztésével is,¹³⁰ ráadásul volt olyan hónap 2005-ben, amikor a politikai műsorokra szánt idő 42%-ában BERLUSCONIT láthatta a

¹²⁵ Magyar, Péter: Berlusconi – Pénz, hatalom, botrányok. HVG Könyvek, Budapest, 2011. pp. 210-219.

¹²⁶ Olaszországban a bűncselekmény végrehajtására vonatkozó elévülési időbe beleszámít az is, amíg az illető ellen zajlik az eljárás, így többszöri fellebbezéssel elérhető, hogy a vádlottnak bűnössé nyilvánítása esetén se kelljen letöltenie a büntetését.

¹²⁷ <http://www.foreignaffairs.com/articles/136532/maurizio-viroli/the-veiled-tyranny-of-italys-silvio-berlusconi?page=show>, [2012-03-20]

¹²⁸ Della Porta, Donatella: A judges' revolution? Political corruption and the Judiciary in Italy. In: European Journal of Political Research. 2001/39. p. 1-21.

¹²⁹ [http://unpan1.un.org/intradoc/groups/pu\[2012-03-23\]blic/documents/APCITY/UNPAN008437.pdf](http://unpan1.un.org/intradoc/groups/pu[2012-03-23]blic/documents/APCITY/UNPAN008437.pdf), [2012-03-23]

¹³⁰ FNSI general secretary at their World Press Freedom conference in Florence, 3 May 2002.

néző:¹³¹ ennek eredményeképpen a *Freedom House* az évi elemzése alapján az olasz média a részben szabad minősítést kapta,¹³² s ezzel olyan országok csoportjához csatlakozott, mint Albánia vagy Törökország. Az előző oldali ábrán láthatjuk, hogy az EU tagállamai közül Olaszország volt az egyetlen, ahol a sajtó nem a „szabad” minősítést kapta, ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy 2007-re, a második Prodi-kormány regnálása idején ismét sikerült elérni az uniós normáknak megfelelő sajtószabadság szintjét.¹³³ BERLUSCONI válasza az őt ért nemzetközi vádakra a támadás volt: azt nyilatkozta a tulajdonában lévő *Il Giornale* olasz napilapnak, hogy a nemzetközi sajtó – különösen a brit, a francia, a német és a spanyol országos lapok – a balközép koalíció szolgálatába állt. Mindezt egyes források egyértelműen országimázst-romboló tevékenységként írták le.¹³⁴

A második Berlusconi-kormány végül 2004-ben legalizálta is a fennálló állapotokat az úgynevezett érdek-összeférhetetlenségi törvénnyel, amely kimondta, hogy a kormányfő tulajdonrésze egyes médiacégekben nem jelenthet támadási felületet. Hozzá kell tennünk ugyanakkor, hogy az Olajfa-kormányoknak is van szerepük abban, hogy ez megtörténhetett, ugyanis amikor lehetőségük lett volna rá a 90-es évek második felében, törvényi szinten nem szabályozták a kérdést.¹³⁵ A korábban említett támadó hangnem egyébként is jellemzi az olasz kormányfő retorikáját, ami a vele kapcsolatban felmerülő vád, a populizmus szerves részét képezi – erről azonban már a következő részegységben ejtünk szót.

4.2.2 Populizmus és valóság

Valamennyi választási sikerhez olyan ígéretekre volt szükség, amelyek valós perspektívát nyújtottak a szavazók számára és reagáltak a meglévő gazdasági-társadalmi problémákra. BERLUSCONI és kampánystábja a teljes választási programot egészen újszerű módszerekkel dolgozta ki, ugyanis közvélemény-kutatások segítségével mérték fel, hogy az állampolgároknak mire van a legnagyobb igényük. A korábban vállalkozóként és klubtulajdonosként már elhíresült BERLUSCONI jó érzékkel meglátta és kihasználta a Tiszta Kezek politikai tisztogató akció után jobboldalon keletkezett űrt, s a korábbi antikommunista szölamokat felhasználva sikerült számos jobboldali érzelmű választót meggyőznie.

¹³¹ <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2005/italy>, [2012-03-23]

¹³² <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2005/italy>, [2012-03-23]

¹³³ <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2007/italy>, [2012-03-23]

¹³⁴ <http://www.economist.com/node/13875626>, [2012-03-23]

¹³⁵ Magyar, Péter: Berlusconi – Pénz, hatalom, botrányok. HVG Könyvek, Budapest, 2011. pp. 153-173.

Ebben segítségére volt a kampány során használt egyszerű nyelvezet is, amelyben olyan, főként az érzelmekre ható szavakat ismételt folyamatosan, mint a „nemzet; mi; álom; bizalom; megújítás¹³⁶”, illetve gyakran kölcsönzött kifejezéseket a futball világából is (a politikában történő megjelenését például pályára lépésként aposztrofálta). Ennek eredményeképpen szavazóbázisát főként a középréteg és a háziasszonyok adták, vagyis azok, akiket a médián keresztül a legkönnyebben el tudott érni.¹³⁷ Ígéretei között szerepelt az egy-, majd másfélmillió új munkahely teremtése, adócsökkentés, illetve a közbiztonság javítása,¹³⁸ amelyek azonban a rövid kormányzási periódus hatására nem valósulhattak meg. 2001-ben szintén hasonló módszerekkel dolgozott, a *Mediaset* cégbirodalom segítségével igyekezett a választók bizalmába férkőzni, a programpontokon pedig ezúttal sem változtattak gyökeresen – a megvalósításukkal kapcsolatos esetleges kudarc esetére BERLUSCONI még szerződést is kötött az olaszokkal.¹³⁹

De hogyan tudott ismét győzedelmeskedni? FRANCA RONCAROLO elemzése szerint¹⁴⁰ három fő okra lehet visszavezetni népszerűségét: (1) úgy mutatta be magát, mint aki állandó harcban áll a hagyományos politikai elittel annak érdekében, hogy valami teljesen újat nyújtson; (2) nagy szerepe volt a napirend meghatározásában, ugyanis minduntalan arra készítette ellenfeleit, hogy a BERLUSCONI által jelentősnek tartott kérdésekben foglaljanak állást; (3) folyamatosan figyelte a közvélemény változásait, hogy politikai üzeneteit ennek megfelelően alakíthassa. Ehhez társult derűs, optimista és magabiztos személyisége, ami sokak számára vélhetően az olasztságot testesíti meg.

Második választási győzelme után regnálása ideje alatt is jelentős erőket mozgósított, hogy láttassa tevékenységét, gyakorlatilag permanens kampányt indított: Ez egyrészt azt mutatja, hogy egy-egy jelentős belpolitikai vagy külpolitikai esemény alkalmával igyekezett minél több fórumon megjeleníteni, mintegy jelezve, hogy ő kézben tartja az eseményeket, másrészt pedig a lila színnel jelölt sávot érdemes még kiemelni, ugyanis BERLUSCONI a tévéreklámokban való megjelenítésre jóval nagyobb hangsúlyt fektetett, mint elődei.

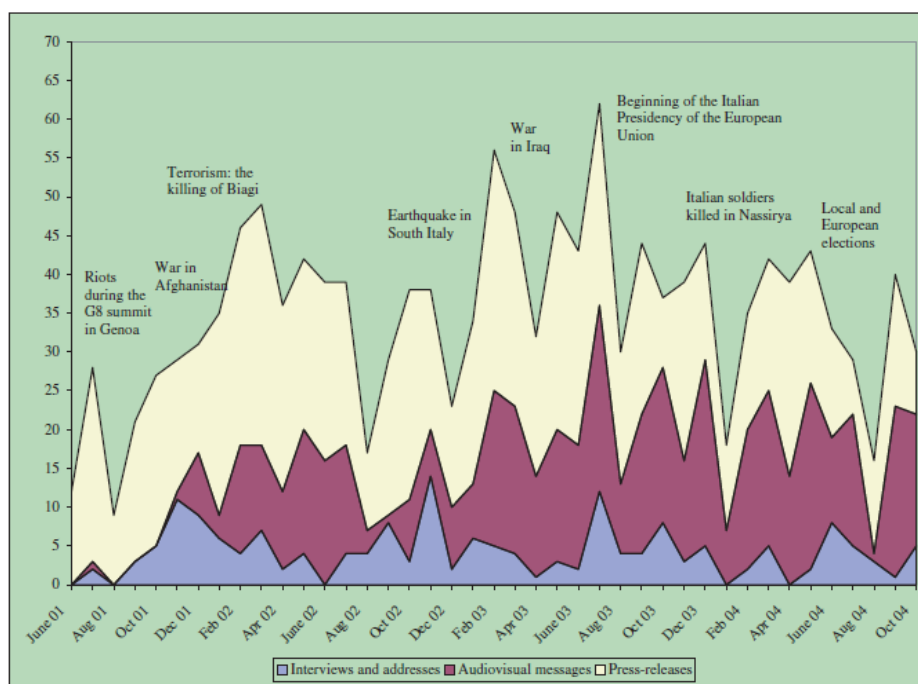
¹³⁶ Magyar, Péter: Berlusconi – Pénz, hatalom, botrányok. HVG Könyvek, Budapest, 2011. p. 134.

¹³⁷ Molnár Anna: Az Északi Liga szerepe Olaszország tartományi rendszerének átalakulásában. Budapest, 2002. PhD-értékezés p. 54.

¹³⁸ Sani, Giacomo: *Berlusconi ha vinto perché...* In: *Il Mulino*. 2001/4. pp. 616-622.

¹³⁹ <http://www.tgcom24.mediaset.it/documenti/contratto.pdf>, [2012-03-25]

¹⁴⁰ Roncarolo, Franca: Campaigning and Governing: An Analysis of Berlusconi's Rhetorical Leadership. In: *Modern Italy*, 2005/1. pp. 79-80.

5. ábra: Berlusconi állandó kampánya a második Berlusconi-kormány idején.

Forrás: Roncarolo, Franca: Campaigning and Governing: An Analysis of Berlusconi's Rhetorical Leadership. In: Modern Italy, 2005/1. p. 77.

Nyilvános szereplései alkalmával mindig egyszerű, gyakran túlzó, de hatásos mondatokat alkalmazott, s ez a taktika volt a mérvadó belpolitikai ellenfeleivel szemben. Ilyen visszatérő tézise volt például, hogy a kommunisták „gyermekeket esznek”¹⁴¹, vagy ahogyan már arról szóltam, hogy az ellene vizsgálódó bírót a kommunisták fizetik, hogy rossz hírért keltsék. Szintén több, nemzetközi fórumokon tett kiszólása és cselekedete váltott ki heves ellenérzéseket: az említett Schultz-incidens vagy Izrael uniós tagfelvételi javaslata mellett 2008 végi, moszkvai látogatása során például „napbarnítottnak” nevezte BARACK OBAMA amerikai elnököt,¹⁴² vagy „jóképűnek” ANDERS FOGH RASMUSSEN NATO-főtitkárt, nem beszélve a számtalan, női nemre tett megjegyzéséről. Szintén megdöbbenést váltott ki, amikor Kadhafi líbiai vezető halálát az ismert latin mondással „*Sic transit gloria mundi*”¹⁴³ kommentálta, amit a legtöbben ebben a kontextusban nehezen tudtak értelmezni.¹⁴⁴

¹⁴¹ Magyar, Péter: Berlusconi – Pénz, hatalom, botrányok. HVG Könyvek, Budapest, 2011. p. 258.

¹⁴² Corriere della Sera, 2008. november 6.

¹⁴³ Így múlik el a világ dicsősége.

¹⁴⁴ Corriere della Sera, 2011. november 11.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy hazai népszerűségét nem sikerült a nemzetközi porondra átmentenie, erről tanúskodik a 2009-es *No Berlusconi Day*¹⁴⁵ elnevezésű, az olasz kormányfő lemondását követelő mozgalom is, amely Rómából indult ugyan, de a tüntetéssorozathoz végül 25 ország polgárai csatlakoztak. A protokoll figyelmen kívül hagyása és újszerű kormányzási stílusa nem érte el a kívánt célt. A már bemutatott, világszerte olvasott sajtótermékek ugyanis nem arról árulkodnak, hogy BERLUSCONI ténykedése pozitív színben tüntette volna fel Olaszországot, s ez hatással lehetett a külföldi befektetők döntéseire is. Ez hosszabb távon elvezetett a jelenlegi helyzethez, az olasz gazdaság stagnálásához is,¹⁴⁶ aminek strukturális okai képezhetnék akár egy újabb tanulmány témáját is. E dolgozat vezérfonala szempontjából annyit érdemes leszögezünk, hogy a választási ígéreteket nem sikerült betartani, s a válság hatására a gazdasági helyzet a negyedik Berlusconi-kormány ideje alatt tovább súlyosbodott.

¹⁴⁵ <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/dec/04/italy-demonstration-no-berlusconi-day>, [2012-03-20]

¹⁴⁶ Mascitelli, Bruno – Zucchi, Emiliano: Expectations and Reality: The Italian Economy under Berlusconi. In: *Journal of Contemporary European Studies*, 2007/ 2, pp. 141-146.

5. Összefoglalás, következtetések

Dolgozatomban megkíséreltem bemutatni az Olaszország nemzetközi megítélése és SILVIO BERLUSCONI négyszeres miniszterelnök hazai és világszintű ténykedése között fellelhető összefüggéseket. A kutatás során arra jutottam, hogy előzetes hipotézisem – miszerint a kormányfő sajátos külpolitikája és a nemzetközi sajtóban történő megjelenései jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy Olaszországot partnerei nem tekintik megbízható szövetségesnek – megállja a helyét. Fontosnak tartom kiemelni ugyanakkor, hogy bár a BERLUSCONIVAL kapcsolatos összeférhetetlenségi aggályok és gyakori populista megnyilvánulásai negatív hatással voltak a nemzetközi közvéleményre, Itália hagyományos szövetségeseit – az Egyesült Államokat, az Európai Unió vezető tagországait és az Arab Liga részes államait – főként a nem egységes, kormányváltásokat követő külpolitikai irányvonalak készíthetik kétkedésre.

Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy BERLUSCONI a nemzeti érdekek hangsúlyozásával új fejezetet nyitott az olasz külpolitikai tradíciók terén, s az ő kormányai voltak azok, amelyek az európai pillér helyett a transzatlantit, az arab államokkal való kapcsolatokat helyett pedig az Izraelhez való közeledést értékelték prioritásként, azaz mindenképpen BERLUSCONI porondra lépése tette láthatóvá a hintapolitika kilengéseit. Ezzel együtt azonban nem feledkezhetünk meg arról a tényről, hogy a második köztársaság ideje alatt valójában sem a balközép, sem a jobbközép kormányoknak nem sikerült egy hosszú távú, konszenzuson alapuló, mindkét pólus számára elfogadható és követhető külpolitikai stratégiát lefektetnie, így a megbízhatatlansággal kapcsolatos felelősség nem hárítható egyértelműen és kizárólag BERLUSCONIRA. Igaz ez már csak azért is, mert az ő külpolitikai irányvonalainak finomhangolása révén sikerült a balközép koalícióknak közelebb kerülnie az Egyesült Államokhoz és Izraelhez, ami hosszú távon akár az olasz állam közvetítői szerepét is előrevetítheti.

Összességében tehát arra következtethetünk, hogy a két politikai oldal közötti konszenzus hiánya, a mindennapos belpolitikai csatározások a legfőbb gátjai egy egységes külpolitikai stratégia, ezzel együtt a tudatos, megbízható partner képének kialakításában –, s tény, hogy BERLUSCONI támadó, a kompromisszumokat elutasító retorikája nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az olasz politikai csoportok ilyen mértékben elhatárolódtak egymástól. Jelenleg azonban Olaszország nagy lehetőség előtt áll: azzal, hogy MARIO MONTI

szakértői kormányának felállítását az Északi Liga kivételével valamennyi párt támogatta, az olasz politikusok hatalmas lépést tettek a belpolitikai klíma megváltoztatásának érdekében. S habár a jelenlegi kabinet elsődleges feladata a gazdasági válság hatásainak kezelése, a következő, 2013-tól minden bizonnyal BERLUSCONI nélkül kormányzó erők bebizonyíthatják, hogy „Olaszország létezik és számít” a nemzetközi szintén is, s hogy olyan államról van szó, amely hosszú távon is képes teljesíteni bilaterális és multilaterális relációkban vállalt kötelezettségeit – a kormányerő politikai hovatartozásától függetlenül.

Irodalomjegyzék

Elsődleges források

Amnesty International Report 2010.

Online elérhető: <http://www.amnesty.org/en/region/italy/report-2010>, [2012-03-14]

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának 2002/1. számú határozata.

Online elérhető:

<http://unispal.un.org/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/f9a0f66f6883325f85256b9c006b96cb?OpenDocument>, [2012-03-19]

Az Olasz Köztársaság Alkotmánya

Bastagli, Francesco: *L'Italia nell'esecutivo dell'Onu: quanto contiamo?* Ispi Commentary, 2010. szeptember.

Bonvicini, Gianni – Carati, Andrea – Colombo, Alvarez – Greco, Ettore – Guerreri, Paolo – Matarazzo, Raffaello – Silvestri, Stefano: *L'Italia e la trasformazione dello scenario internazionale fra rischi di marginalizzazione e nuove responsabilità*. Rapporto introduttivo, Istituto per gli studi di politica internazionale. 2011.

Contratto con gli Italiani (Szerződés az olaszokkal.) 2001.

Online elérhető: <http://www.tgcom24.mediaset.it/documenti/contratto.pdf>, [2012-03-25]

Coralluzzo, Valter: *La politica mediterranea del governo Berlusconi: continuità e cambiamenti*. Bemutatva: a Politikai Tanulmányok Olasz Társaságának (SISP) éves konferenciáján. Bologna, 2006.

Documenti Istituto Affari Internazionali: *La politica estera italiana a 150 anni dall'Unità: continuità, riforme e nuove sfide. Rapporto introduttivo dell'Edizione 2011 dell'annuario „La politica estera dell'Italia”*. 2011. március.

Dossier Statistico Immigrazione Caritas/Migrantes: *“Asia-Italia: scenari migratori”* Mini Atti del Convegno. 2012. január. Konferenciadokumentum.

Online elérhető: http://www.caritasitaliana.it/materiali/temi/immigrazione/atti_asia_italia.pdf, [2012-02-17]

Fernandez, Haizam Amirah – Youngs, Richard: *The Euro-Mediterranean Partnership: Assessing the First Decade*. Online elérhető:

http://www.realinstitutoelcano.org/publicaciones/libros/Barcelona10_eng.pdf, [2012-03-12]

FNSI general secretary at their World Press Freedom conference in Florence, 2002. május 3. Konferenciadokumentum

Freedom House jelentései:

- <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2005/italy>, [2012-03-23]
- <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2007/italy>, [2012-03-23]

Human Rights Watch: *Pushed Back, Pushed Around - Italy's Forced Return of Boat Migrants and Asylum Seekers, Libya's Mistreatment of Migrants and Asylum Seekers*. 2009.

Online elérhető: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/italy0909webwcover_0.pdf, [2012-03-14]

Peters, Bettina: *The media's role: covering or covering up corruption?* Global Corruption Report, 2002.

Online elérhető:

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN008437.pdf>, [2012-03-23]

Rapporto 2020: *Le scelte di politica estera*. Unità di analisi e di programmazione, Gruppo di riflessione strategica, Ministero degli Affari Esteri (Az Olasz Köztársaság Külügyminisztériumának külpolitikai stratégiai tervezete)

Online elérhető:

http://www.esteri.it/mae/doc/Rapporto2020_SceltePoliticaEsteri_090408.pdf, [2010-04-10]

Romano Prodi beszéde, 2006.

Online elérhető: <http://www.romanoprodi.it/cgi-bin/adon.cgi?act=doc&doc=316&sid=5>, [2012-02-10]

Sharp, Jeremy M. – Blanchard, Christopher M.: *CRS Report for Congress, Post-War Iraq: Foreign Contributions to Training, Peacekeeping, and Reconstruction*. 2007.
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL32105.pdf>, [2012-02-27]

Statement of the High Commissioner for Human Rights on behalf of the visiting mission. 2002. április 15.

The Economist Intelligence Unit: *Country Report – Italy*. 2002. február.

The Economist Intelligence Unit: *Country Report – Italy*. Outlook for 2008-2009.

The Economist Intelligence Unit: *Country Report – Italy*. Outlook for 2010-2011.

Monográfiák

Amadori, Alessandro: *Mi consenta: metafore, messaggi e simboli*. Libri Scheiwiller, Milano, 2002.

Donovan, Mark – Onofri, Paolo: *Italian Politics – Frustrated Inspirations for Change*. Berghahn Books, New York, 2008.

Ginsborg, Paul: *Silvio Berlusconi – Television, Power and Patrimony*. Verso, London, 2004.

Header, Harry: *Olaszország rövid története*. Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1992.

Horváth, Jenő: *Az olasz külpolitika Európa-pilléréről*. In: A huszonötök Európai. Szerk: Kiss J. László, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Lakoff, George: *Metaphor at war: the metaphor system used to justify war in the Gulf*. In: M. Rutz, ed. *Thirty years of linguistic evolution: studies in honour of Rene Dirven on the occasion of his sixtieth birthday*. John Benjamins Publishing Company, Philadelphia, 1992.

Magyar, Péter: *Berlusconi – Pénz, hatalom, botrányok*. HVG Könyvek, Budapest, 2011.

Molnár, Anna: *Olaszország története a második köztársaság idején*. Áron Kiadó, Budapest, 2011.

Nelken, David: *A legal revolution? The judges and Tangentopoli*. In: Gundle, Stephen – Parker, Simon: *The New Italian Republic – From the Fall of the Berlin Wall to Berlusconi*. Routledge London and New York, 1996.

Szilágyi, Imre: *Szlovén dilemmák a bezárkózás és nyitottság között*. In: Kiss J., László (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika Közép-Kelet-Európában*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003.

Szakfolyóiratok és PhD értekezések

Aliboni-Greco: *Foreign policy renationalization and internationalism in the Italian debate*. In: *International Affairs*, 1996/2.

Andreatta, Filippo: *Italian Foreign Policy: Domestic Politics, International Requirements and the European Dimension*. In: *European Integration*, 2008/1.

Andreides, Gábor: *Olaszország nemzeti érdekei és az Európai Unió*. In: Várlaki Tibor: *EU-tanulmányok*. Nemzeti Fejlesztési Hivatal, Budapest, 2004.

Brighi, Elisabetta: *Europe, the USA and the 'policy of pendulum': the importance of foreign policy paradigms in the foreign policy of Italy (1989-2005)*. In: *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2007/2.

Brighi, Elisabetta: *'One man alone'? A long duration approach to Italy's foreign policy under Berlusconi*. In: *Government and Opposition*, 2006./2.

Carbone, Maurizio: *Introduction: Italy's foreign policy and the Mediterranean*. In: *Modern Italy*, 2008/2.

Chelotti, Nicola: *Italy seen through British eyes: a European middle power?* In: *Modern Italy*, 2010/3.

Crawford, Neta C.: *The Passion of World Politics. Propositions on Emotion and Emotional Relationships*. In: *International Security*, 2000/4.

Croci, Osvaldo: *Italian foreign policy after the end of the cold war: the issue of the continuity and change in Italian-US relations*. In: *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2007/2.

Croci, Osvaldo – Lucarelli, Sonia: *Italy In The Eyes of Others*. In: *Modern Italy*, 2010/3.

Della Porta, Donatella: *A judges' revolution? Political corruption and the Judiciary in Italy*. In: European Journal of Political Research. 2001/39. p. 1-21.

Del Sarto-Tocci: *Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East*. In: Modern Italy, 2008/2. p. 152.

Fois, Giovanna Antonia: *Is Europe a threat to Italy? The Euro-Scepticism in the second Berlusconi government*. 2006., <http://www.psa.ac.uk/2006/pps/Fois.pdf>, [2012-02-20]

Giacomello, Giampiero - Ferrari, Federica - Amadori, Alessandro: *With friends like these: foreign policy as personal relationship*. In: Contemporary Politics, 2009/2.

Hermann, M.G.: *Who leads matters: the effects of powerful individuals, special issue: leaders, groups, and coalitions: understanding the people and processes in foreign policymaking*. In: International Studies Review, 2001/2.

Mandák, Fanni: *Az olasz válság anatómiája*. In: Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly, 2011/7.

Marzano, Arturo: *Italian Foreign Policy Towards Israel: The Turning Point of the Berlusconi Government (2001-2006)*. In: Israel Studies, 2011/1.

Mascitelli, Bruno – Zucchi, Emiliano: *Expectations and Reality: The Italian Economy under Berlusconi*. In: Journal of Contemporary European Studies, 2007/ 2.

Missiroli, Antonio: *Italy's security and defence policy: between EU and US, or just Prodi and Berlusconi?* In: Journal of Southern Europe and the Balkans, 2007/2.

Molnár, Anna: *Az Északi Liga szerepe Olaszország tartományi rendszerének átalakulásában*. Budapest, 2002. PhD-értekezés.

Molnár, Anna: *Olaszország és Líbia kapcsolata a 2011-es polgárháború tükrében*. Kül-Világ, 2011/4.

Nyusztay, László: *Berlusconitól Berlusconiig: az olasz külpolitika néhány vonása a 2000-es években*. EU Working Papers, 2010/1. pp. 56-57.

Online elérhető: http://elib.kkf.hu/ewp_10/2010_1_04.pdf, [2012-02-17]

Pasquino, Gianfranco: *The Five Faces of Silvio Berlusconi: the Knight of Anti-politics*. In: Modern Italy, 2007/1.

Quaglia, Lucia - Moxon-Browne, Edward: *What Makes a Good EU Presidency? Italy and Ireland Compared*. In: Journal of Common Market Studies. 2006/2.

Roncarolo, Franca: *Campaigning and Governing: An Analysis of Berlusconi's Rhetorical Leadership*. In: Modern Italy, 2005/1.

Sani, Giacomo: *Berlusconi ha vinto perché...* In: Il Mulino. 2001/4.

Sebei, Rym: *Az EU tagállamainak kapcsolatépítése Líbiával az embargó részleges feloldásától napjainkig*. EU Working Papers, 2008/4.

Szabó, Tibor: *A Forza Italia (Olaszország)*. In: Politikatudományi Szemle, 2007/1.

Szigetvári, Tamás: *Euro-mediterrán Partnerség - az Európai Unió és a mediterrán országok kapcsolatrendszerének elemzése és értékelése*. PhD értekezés, BKÁE Világgazdasági Tanszék, Budapest, 2002.

Waltson, James: *Italian foreign policy in the 'Second Republic'. Changes of form and substance*. In: Modern Italy, 2007/1. p. 91–104.

Napilapok, hetilapok

Corriere della Sera, 2008. augusztus 31.

Corriere della Sera, 2008. november 6.

Corriere della Sera, 2009. június

Corriere della Sera, 2011. november 11.

Financial Times, 2009. január 6.

Foreign Affairs:

<http://www.foreignaffairs.com/articles/136532/maurizio-viroli/the-veiled-tyranny-of-italys-silvio-berlusconi?page=show>, [2012-03-20]

La Stampa, 2006. június 23.

La Repubblica, 2003. január 30.

La Repubblica, 2009. január 5.

<http://www.repubblica.it/online/politica/legaeuropa/legaeuropa/legaeuropa.html>, [2012-02-20]

<http://www.repubblica.it/online/esteri/terridodici/berlusconi/berlusconi.html>, [2012-03-10]

Rainews:

- <http://www.rainews24.rai.it/it/news.php?newsid=13709>, [2012-03-12]
- <http://www.rainews24.rai.it/it/news.php?newsid=13723>, [2012-03-12]

The Economist

- *Mamma mia: Italians may come to regret electing Silvio Berlusconi once again*. 2008. április 17. <http://www.economist.com/node/11050099>, [2012-01-10]

- Fit To Run Italy? – 2001. április 26.
- <http://www.economist.com/node/13875626>, [2012-03-23]

The Guardian:

- <http://www.guardian.co.uk/world/2009/jun/10/berlusconi-gaddafi-italy-photo>, [2012-03-23]
- <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/dec/04/italy-demonstration-no-berlusconi-day>, [2012-03-20]

Time:

- <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2053363,00.html>, [2012-03-24]

<http://247.libero.it/focus/19793136/0/berlusconi-euro-moneta-strana-che-non-ha-convinto-nessuno/> [2012-02-20]

Honlapok:

<http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/it-budget.htm>, [2012-02-18]

<http://www.globaltrade.net/m/c/Libya.html>, [2012-03-20]

<http://www.italianissimissima.hu/berlusconi-ihlette-tarsasjatek>, [2012-03-24]

<http://www.italystl.com/ra/2664.htm>, [2012-03-13]

Stewart, Phil-Cinelli, Antonella: *Berlusconi eyes new Iraq role, changes in Lebanon*. 2008. március 15.

<http://www.lebanese-forces.org/world/Berlusconi-eyes-new-Iraq-role-changes-in-Lebanon1001655.shtml#ixzz1nn1jNb4c>www.lebanese-forces.org, [2012-02-10]

<http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=484>, [2012-01-30]

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20110301-akik-diktatorokkal-csokoloztak-a-szorongatott-arab-vezetok-nyugati-baratai.html>, [2012-03-23]

Előadások, konferenciák:

Molnár Anna előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen. Nemzeti Európa Politikák – Olaszország. 2011. november 29.

